

მზა შინა და გზა გარეში

ქართული ხალხური
დღეობა-დღესასწაულები
და წეს-ჩვეულებები
აღწერილი ბავშვებისათვის

გივი ჩილვინაძე

გივი ჩიღვინაძე

მზე შინა და მზე გარეთა

ქართული ხალხური
ღღემობა-ღღემსასწაულები და წმს-ჩვეულებები
აღწერილი ბავშვებისათვის

ქართული კულტურული მემკიდრეობა ბავშვებისათვის

წიგნი I

გივი ჩიღვინაძე — ქართული ხალხური დღეობა-დღესასწაულები
და წეს-ჩვეულებები
Givi Chighvinadze – Traditional Georgian folk holidays

რედაქტორი: ლევან ფრუიძე
Edited by: Levan Fruidze

მხატვარი: მარიკა გონგლაძე
Artist: Marika Gongaladze

რეცენზენტები: როზეტა გუჯეჯიანი
ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი
Reviewers: Rozeta Gujejiani
Nana Khocholava-Machavariani

დაკაბადონება: ნიკა ხვედელიძე
Page make-up: Nika Khvedelidze

© გივი ჩიღვინაძე — ქართული ხალხური დღეობა-დღესასწაულები
და წეს-ჩვეულებები
Givi Chighvinadze – Traditional Georgian folk holidays

© „საუნჯე“, გამომცემელი ვაჟა წოწკოლაური
SAUNJE Publishing House, Vazha Tsotskolauri

ISBN 978-9941-451-33-1

საქართველოს აკადემიის
და კახეთის რეგიონის
სამიწისტრო

თბილისი, 2014

წიგნი გამოიცა საქართველოს კულტურისა და
კახეთის რეგიონის სამინისტროს მხარდაჭერით.

K36. 549
4

ძველი ქართული ყოფის სურათები

წიგნში წარმოდგენილია უმნიშვნელოვანესი ნაწილი ქართული ხალხური დღეობა-დღესასწაულებისა და წეს-ჩვეულებებისა, რომლებიც ოდითგან ეწყობოდა ჩვენს ქვეყანაში. ქართველი ერის წარსული წარმოდგენელია ამ მშვენიერი რიტუალების გარეშე. მათი გაცნობით გასაგები ხდება, რით სულდგმოლობდა ხალხი, როგორ ცხოვრობდა და ერთობოდა. ამ დღესასწაულებში უმეტესად ბავშვები და ახალგაზრდები მონაწილეობდნენ და ამიტომ ეს ძველი ქართული ყოფის სურათები საინტერესოა ჩვენი მომავალი თაობისათვის.

ეს დღეობები და დღესასწაულები ჩვენი თვითმყოფადი კულტურის საფუძველია. მათი ნაწილი ქრისტიანული დღესასწაულების თანამდევია: ალილო შობის მისალოცი ჩვეულებაა, ჭონა — აღდგომისა, ლამპრობა — მირქმისა, სხვებიც ღვთისადმი ღოცვა-ვედრებითაა გაჯერებული.

აქ წარმოდგენილი რიტუალები, ხალხური ლექსები და წეს-ჩვეულებები ერის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის მთავარი შემადგენელი ნაწილია, რომლის დაცვის კონვენცია იუნესკომ მიიღო და მისი სიცოცხლისუნარიანობის უზრუნველყოფის მიზნით ითვალისწინებს ამ მემკვიდრეობის დაცვას, კვლევას, შენახვას, აღორძინებას და პოპულარიზაციას.

ეს კრებული გააცნობს ჩვენს ბავშვებს ძველი ქართული ყოფის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს — იმ დღეობა-დღესასწაულებსა და წეს-ჩვეულებებს, რომლებიც უფრო მეტად აღამაზებდნენ და ამრავალფეროვნებდნენ ჩვენი წინაპრების ცხოვრებას. ისინი იმდენად მიმზიდველი წარმოდგენებით ეწყობოდა, რომ მათი დავიწყება არ შეიძლება. პირიქით, უნდა შევისწავლოთ, აღვადგინოთ და გამოვიყენოთ ჩვენი პატარების აღზრდაში.

სატჩევი

ალილო	5
ასალი ქელი	7
აგუნა	16
ბოსლომა	18
ლამპტობა	20
ჩიციტათობა	22
ბეობა	24
ბეტიკობა	26
მუტყვამობა (კომუობა)	30
ყენობა	33
ქიაკუობობა	34
ქონა	36
ყვავილოთა დღესასწაული	38
ნადი	39
გონჯობობა-ლაზობობა	44
შეამობობა	47
ბთელი	49
კეთილი ბაცობობი	54
მჩობობი	57
ლექსიკონი	59
გამეყენობელი ლიტობობიტობობა	63

ალილო

ალილო შობის დღესასწაულის წინ, 24 დეკემბრის საღამოს იმართებოდა. იგი ქრისტეშობის მისალოცი ჩვეულებაა, ქრისტიანული წარმოშობისაა მისი ლექს-სიმღერებიც, თუმცა საფუძვლად თურმე შხისადმი მიძღვნილი უძველესი ქართული დღესასწაული უდევს.

ალილოზე სოფლის ახალგაზრდობა — ჭაბუკები და ბავშვები — შეიკრიბებოდნენ, ჩამოივლიდნენ დათოვლილ სოფელს და ყველა ოჯახს ულოცავდნენ ქრისტეშობას. თან ასეთ სიმღერას მღეროდნენ.

*ოცდახუთსა და ამ თვესაო,
ქრისტე დაბადებულაო,
შობის მაღლი შეგეწიოთ,
ქრისტე განათლებულაო...
ღმერთმა ისე ავაშენოთ,
როგორც შიოს მარანია,
პური, ღვინო ბვერი მოვცეთ,
საწველელი მრავალაია.*

კახეთში ასეთი ლექსი იმღერებოდა:

*ოცდახუთსა ამ თვესა ქრისტე დაბადებულა,
მადლი მახარობელსა, ქვეყნის გამხარებელსა.
სახლო, ღმერთმა აგაშენოს, მხიარულად დაგაშენოსო.*

მესხეთში სხვანაირად მღეროდნენ:

*ოცდახუთსა ამ თვესაო, ქათამი ქექდა ბზესაო,
დელი, ერთი კვერცხი მომე, შენი შვილების შზესაო.*

მეალილოეები ყველა ჭიშკართან ჩერდებოდნენ, შვეიდოდნენ თოვლით გადათეთრებულ ეზოში, სიმღერით ულოცავდნენ ოჯახს შობის დადგომას და თან მადლიერი მასპინძლებისაგან საჩუქრებს იღებდნენ — მწვადებს, ქათმებს, კვერცხებს, ღვინოს, ტკბილეულს, ხილს, ჩურჩხელებს და სხვა სანოვაგეს. ერთ მონაწილეს ეკიდა გუდა ან ეჭირა ჩანთები, რომლებშიც სანოვაგეს აგროვებდნენ, ჰყავდათ უფროსიც, იგი ხელმძღვანელობდა ამ სამხიარულო მსვლელობას.

ალილო საქართველოს თითქმის ყველა მხარეში იმართებოდა, განთქმულნი იყვნენ თურმე იმერელი მგალობლები. ისინი ასე მღეროდნენ:

*ოცდახუთსა ამ თვესაო ქრისტე დაბადებულა, ალილო!
მოლხენა თქვენს ოჯახშია, სიმთელე და დღევრძელობა!
არწვედნენ და არწვედნენ აკვანსა მეუფისასა, ალილო!..
ნუ იხარებს მტერი თქვენი, ნურც არა გაუხარიაო!..*

სხვადასხვა მხარეში ალილო განსხვავებული წესითა და სიმღერებით სრულდებოდა. მეალილოეებს დიდად აფასებდნენ, მათ ყველა ოჯახი სიხარულით ხვდებოდა. შობაზე კაცი რომ მოვა და გიმღერებს, ეს იგივეა დიდი ძღვენი მიუტანო ოჯახსო, — ამბობდნენ სამეგრელოში. სვანეთში ამ დროს ერთი ოჯახი მასპინძლობდა მთელ სოფელს, — ეს ლასკარობა იყო, ლოცვა და ნადიმი ქრისტეს პატივსაცემად. აქვე მღეროდნენ საშობაო სიმღერებსაც. თუშეთში მეალილოეებს გამოუტანდნენ ალილოს ორ კოტორს (კვერს) არაყთან ერთად. რაჭაში ალილოზე ასეთი ლექსი იმღერებოდა:

*ალილო, ალილო, ალილოოო,
ყველას ღმერთმა გაგითენოთ შობა ახალ-წელიწადი.
მთას ურეში გავსილიყო, წამოვიდა გორებითა, —
შენი ბედელი აივსოს პურითა და ქონებითა!
ამოვახვიე გვრიჭები, დაგეზრდებიან ბიჭები.
არიელსა — მარიელსა, ნუ გაგვიშვებ ცარიელსა.
ჩვენ ხომ თხოვრები არა ვართ, ვართ ქრისტეს მახარობლები.
გამოგვიტანეთ კვერცხები, სიცოცხლე დაგვძრა ფეხები.
ი მგელი მიტომ მოკალი, თხა შეგვიჭამა ნისლაო,
მასპინძლო, გამოგვხედე, სხვაგანაც გვინდა მისვლაო.*

მოივლიდნენ მეალილოეები სოფელს, ბოლოს ერთ ოჯახს მიადგებოდნენ, დაიფერთხავდნენ თოვლიან ქურქებს და შვეიდოდნენ შინ, თბილ კერასთან. იქ ინახავდნენ შეგროვებულ სანოვაგეს. მეორე დღეს იესო ქრისტეს შობის დღესასწაულს ყველა თავის ოჯახში ხვდებოდა, საღამოს კი შეიკრიბებოდნენ და მასპინძელთან ერთად ნადიმობდნენ, ზოგჯერ კი იმავე ღამეს იწყებდნენ ღვინოს.

ამ ჩვეულებამ ჩვენს დრომდეც მოაღწია და ახლაც იმართება ხოლმე.

ახალი წელი

საქართველოში ახალ წელს ყოველთვის ღირსეულად ხვდებოდნენ. იანვარში ახალი წლის აღნიშვნა მეათე საუკუნიდან დაუწყიათ. მანამდე კი ოქტომბერში, ხანაც გაზაფხულზე აღინიშნებოდა.

მეფის კარზე პირველ იანვარს, ცისკრის ლოცვამდე მეფესა და დედოფალს ჯვრით, ხატითა და სამკაულით მიულოცავდა ჭყონდიდელი — პირველი ვეზირი. წირვის შემდეგ ულოცავდნენ ერისთავები და დიდებულები. მათ შორის ბაზიერთუხუცესი — ქორ-შეგარდენით, მეჯინბეთუხუცესი — შეკაზმული ცხენით და ასე შემდეგ. ერისთავები მილოცვის დროს ერთ ისარსაც მიიტანდნენ და მეფეს ასე მიმართავდნენ:

— მრავალჟამიერ ყოს ღმერთმან მეფობა თქვენი მრავალ წელს და ისარი ესე გულსა შინა განერთხას მეფობისა თქვენისა ორგულსა!..

შემდეგ დიდი ლხინი ეწყობოდა. მეორე დღეს კი ნადირობა გაიმართებოდა.

ჩვენი ქვეყნის ყველა მხარეში ახალ წელს ყველგან დიდი სიხარულით ეგებებოდნენ, თუმცა სხვადასხვა კუთხეში ოდნავ განსხვავებული ჩვეულებებიც არსებობდა.

ქართლში ახალი წლის გათენებადღე ოჯახის უფროსი ხონჩაზე დააწყობდა მოხარშულ დედალს, ღორის თავს, ბედის კვერებს, ბასილას, თაფლში ამოვლებულ პურის ლუკმებს, ჩურჩხელას, გოზინაყს და საღვინით ღვინოს. გათენებისას იგი ხონჩას გარეთ გაიტანდა, სახლს ლოცვით სამჯერ შემოუვლიდა. შინ შებრუნებისას მუგუზლით ცეცხლს შეუჩუჩხურებდა და ნაპერწკლების აცვენისას წარმოთქვამდა:

— ამდენი ხარი, ამდენი ძროხა, ამდენი ღორი...

შემდეგ ოჯახის ყველა წევრს თაფლიანი ლუკმით „დააბერებდა“. ამ ხონჩას ქართლში სამ დღეს ინახავდნენ, შემდეგ ბასილას გულიდან ჯვარს ამოჭრიდნენ, ფქვილიან გოდორში ჩააგდებდნენ და თან იტყოდნენ:

— ბარაქა ამ გოდორსაო!

აქვე ასე ილოცებოდნენ:

*ღმერთმა ყველა ააშენოს ამ ოჯახის მასპინძელი,
პური, ღვინო ბევრი მისცეს და სიმინდი ძველისძველი,
ეს სახლი ღმერთმა აკურთხოს, გაუმაგრდეს საფუძველი,
ახალწელიწადს დაესწროს, გაისტუმროს ესე ძველი.*

ბოსელში შესვლისას ახალ წელს საქონელსაც მიულოცავდნენ.

ქახეთში მეკვლეს სახლში შემოსვლისას ხორბალს ან სიმინდს გადაუყრიდნენ — ბევრი მამდარი კრუხ-წიწილა გვეყოლებოდა. აქვე ასეთი მესტვირული საახალწლო სიმღერა ისმოდა:

*ხელში ორ ჭიქას ავიღებ, ვილოცებოდე ღვინითა,
ყველა კარგად დაესწარიტ მრავალ ახალწელს დილითა,
ნათლიმამა თან მოგდედეს, თაფლი მოქონდეს ქილითა;
ხურჯინიც სავსე ეკიდოს, ჩურჩხელებით და ხილითა...
თქვენი კოდები ყოფილა სავსე და — წმინდა ფქვილითა;
თქვენი ქვევრები ყოფილა სავსე და — წითელ ღვინითა;
თქვენი ფარები ყოფილა სავსე და — ცხვრითა, ბინითა...
თქვენი მტერი წაქცეულა, ველარა ძღება ძილითა...*

იმერეთში საახალწლოდ რამდენიმე ჩიჩილაკი მზადდებოდა. ერთ-ერთი მარნისთვის იყო განკუთვნილი. ახალი წლის დილას შინაური მეკვლე წყაროდან წყალს მოიტანდა. ოჯახის წევრები პირს დაიბანდნენ და ისევ მეკვლის წინამძღოლობით მარნისკენ წავიდოდნენ. მიჰქონდათ პურ-მარილით სავსე გობი, ორშიმო და ჩიჩილაკი. მეკვლე ჩიჩილაკს საახალწლო ჭურის გვერდით დაასობდა. მარანს ახალწელს მიულოცავდა, შემდეგ საახალწლო ჭურს მოხდიდა, ღვინოს გასინჯავდნენ და დოქებს აავსებდნენ.

სამეგრელოში ყველაზე დიდ დღესასწაულად კალანდა — ახალი წელი ითვლებოდა. შინ გამოსაჩენ ადგილას დადგამდნენ ბროწეულით, ხილით, ტკბილეულით, ძვირფასი ნივთებით, აბრეშუმის ძაფით, სუროსა და დაფნის ტოტებით მორთულ ჩიჩილაკს. აცხობდნენ ბასილას და ღვეხელს, რომელშიც კვერცხის გულს დებდნენ. დილით ადრე სოფელში თოფის სროლა ატყდებოდა. ოჯახის უფროსი სანოვაგით სავსე ხონჩას აიღებდა, სახლს ლოცვით სამჯერ შემოუვლიდა, ღომის მარცვლებს აბნევდა და ღმერთს გამრავლებას, ჯანმრთელობასა და კარგ მოსავალს სთხოვდა. შემდეგ შინ შევიდოდა და ყველას მიულოცავდა.

აქვე ახალ წელს სტუმრის მოტაცება იცოდნენ. ამ ჩვეულებაში მთელი უბანი მონაწილეობდა. გაიმართებოდა მხიარული გაწევ-გამოწევა, სიცილი და ხუმრობა. მოტაცებულ სტუმარს ასაჩუქრებდნენ, პატივს სცემდნენ და მეორე დღემდე არ გაუშვებდნენ.

ახალი წლის საღამოს ეწყობოდა „ტყაპობა“ — ახალგაზრდა ქალები და ვაჟები ერთმანეთს სიმინდის ცომით თხუპნიდნენ. ამ მხიარულ შეჯიბრებაში ვინც მოუთხუპნავი გადარჩებოდა, იმ წელიწადს გამარჯვებული და ბედნიერი იქნებოდა.

აფხაზეთში მცხოვრებ ქართველებსაც მეტწილად ასეთივე წესები ჰქონდათ.

გურიაში ახალ წელს კალანდას ეძახიან. წინადღით მოჰქონდათ „ცხემლის“ (რცხილის) შუმა, რომელსაც თხილის ჯოხებსაც მოაყოლებდნენ ჩიჩილაკისთვის. ამ ჯოხებს ლადარში აცხელებდნენ და კარგად ალესილი დანით ისე თლიდნენ, რომ ბურბუმელა ჯოხსზევე რჩებოდა და ეხვეოდა. შემდეგ ჯვრიან დასადგმელს უკეთებდნენ, წვერში ჯვარედინად თხილის

ჯობებს ჩაურჭობდნენ და რთავდნენ სუროს ტოტებით, ვაშლებით, საჩიჩილაკე ხაჭაპურებით, ტკბილეულითა და ვერცხლის ფულებით. აქვე ასეთი წესიც სრულდებოდა: ოთხ ხაჭაპურს გიდელში ჩააწყობდნენ და გოგონას გაატანდნენ მარანში. იქიდან ვაჟი უნდა გამოსულიყო ღვინიანი დოქით და გოგონას შეხვედროდა. მათ შორის მოჩვენებითი ბრძოლა გაიმართებოდა დოქისა თუ ხაჭაპურის წასართმევად და მარანში შესატანად. თუ ბიჭი იმარჯვებდა, მაშინ ღვინისა და პურის უხვი მოსაგალი იყო მოსალოდნელი, ხოლო თუ გოგო იყოჩალებდა, აბრეშუმის უხვი მოსაგალი იქნებოდა.

აჭარაში ახალგაზრდები თითქმის გათენებამდე დადიოდნენ სოფელში და ყველა ოჯახს ახალი წლის დადგომას ქრისტიანული სიმღერით ულოცავდნენ:

*შემოდგი ფეხი, გილოცავთ,
გწყალობდეთ წმინდა ბასილი,
იმისი მადლით იყავით
პურით და ღვინით ავსილი.*

მასპინძლები საჩუქრებს აძლევდნენ მომლოცველებს.

სამცხეში მეკვლე სახლში შესვლის დროს ასეთ ლექსს წარმოთქვამდა:

ახალ წელიწადს, წლის თავსა გიკვლევ ვაზისა რქითამცა,
შენიმცა სახლი ავსილა ტყავაკაბაზარბაბითამცა;
ცხენზედაც შავისხდებიან მშვილდისრიანნი, ხმლითამცა,
კარზედამც მოგადგებიან ცხენჯორამაფრაშითამცა;
ტახტზედამც დაგიდგებიან თაე-ოქრო-გვირგვინითამცა,
მტერი სულ დაგიბრძვდების ეშმაკი ხმალით-ციითამცა,
მოკეთე ღმერთმა გიმრავლოს, მოყვარე მრავალგზითამცა;
პურ-ღვინო დაულეველი, ვით მონადირე წყლითამცა;
სიცოცხლე გახარებული, მოუწყინარი დლითამცა;
ასრე დასტკბი ამ ქვეყანას, ვით თაფლი ფუტკრის სკითამცა,
უხვადაც მოგეცემოდეთ თვალ-მარგალიტი ზღვითამცა.

ჯავახეთში 31 დეკემბერს შხის ჩასვლისას ოჯახის უფროსი მამაკაცი ხელში რკინის ჯოხით სახლს სამჯერ შემოუვლიდა, თან ფუძის ანგელოზს სთხოვდა, მისი ოჯახი ეშმაკის გზიდან აეცდინა. გათენებისას საახალწლო ტაბლას აიღებდა, თავის ეხოს შემოუვლიდა, სახლის ბანზე ავიდოდა და მასაც გარს შემოუვლიდა ასეთი ლოცვით:

— ერდოსა შინა შემოვდგი ფეხი, ჩემო ცოლ-შვილო, გწყალობდეთ ღმერთი!

რაჭაში ახალი წლის წინა საღამოს ოჯახის უფროსი „სამკლოვიარო გვერგვს“ აკეთებდა. ამისთვის ცხრა ვაზს თითო რქას შეაჭრიდა, მათ ერთმანეთს შეაგრებდა და შუაში ჯვრად თხილის დაჩიჩილაკებულ ჯოხებს ჩაუყენებდა. ამ ჯოხებს გარეთ გამოშვებულ წვეროებზე ვაშლებს წამოაცვამდნენ, ბაძგის მწვანე ტოტებით მორთავდნენ და ზედ საახალწლო განატეხს დაადებდნენ.

ახალი წლის დღით შინაური მეკვლე შინ შემოვიდოდა, ღომის მარცვლებს მოაბნევდა იატაკზე, ოჯახის წევრებს ახალ წელს მიულოცავდა, სამჯერ შემოუვლიდა კერას სამკლოვიარო გვერგვზე დადებული სანოვაგით, რომელსაც ყველა ეხებოდა ხელით. შემდეგ გვერგვს საფუარზე დადებდა, მუგუზალს შეუჩუჩხურებდა ცეცხლში და ამბობდა:

— ამდენი ვაჟი, ამდენი ხარი, ამდენი გოჭი, ამდენი ქათამი...

საახალწლო სუფრას ამშვენებდა ბასილა — სარიტუალო პური შხის, მთვარის, ხორბლის, ღვინის, სიმინდის გამოსახულებით, ხაჭაპურები, ღორის თავი და სხვა, სუფრა მორთული იყო თხილის კუკურებით და ჭყორის მწვანე ფოთლებით.

ლეჩხუმში ახალ წელს, ნაშუადღევს, ოჯახის უფროსი მამაკაცი ზურგზე მოიკიდებდა მეორე მამაკაცს და ვენახისკენ გასწევდა. თან მიჰქონდა ტაბლა, რომელზედაც ეწყო ღვინიანი ჭიქა, ღორის შემწვარი ხორცი, ანთებული სანთელი და ხორბლის ერთ-ერთი ჯიშის — ზანდურის თეთაუების კონა. ვენახში შესვლისას იგი იძახდა:

— ღუზ, ღუზ, ღუზ!..

ამის შემდეგ კაცს ჩამოსვამდა, თავთაუების კონას სარზე ჩამოაცვამდა, ტაბლას წაღმა შეატრიალებდა, მერე ღვინით დაილოცებოდნენ და მიტანილ სანოვაგეს შეექცეოდნენ.

სვანეთში ახალ წელს ოჯახის უფროსი კაცი, ერთი ქალი და ერთი ბავშვი სისხამ დილაზე ჩუმად ადგებოდნენ, სანოვაგით სავსე გიდელს წაიღებდნენ, ყველაზე გამორჩეულ ხარს წაიყვანდნენ და წყალს დაალევიებდნენ, უკან დაბრუნებისას თან წყალი მოჰქონდათ. კალოზე თოვლის ზვინს დადგამდნენ, შუაში ნაძვის ხეს ჩაურჭობდნენ, გარს შემოუვლიდნენ და მერე სახლში შედიოდნენ. კაცი იძახდა:

— კარი გამიღეთ, ღვთისა და ხელმწიფის წყალობა მომაქვს!..

შევიდოდა სახლში, ხარსაც შეიყვანდა, სამჯერ კერას შემოუვლიდა, შემდეგ აიღებდა ხელში ბედის პურს, რომელზედაც ელაგა თაფლი, ხორცი, ყველი, ფული და ყველას მიულოცავდა ახალ წელს.

ხვესურეთში ახალ წელს „წელწადს“ ეძახიან. ოჯახის მეკვლეები ხატებში ათენებდნენ ახალწლის ღამეს, გათენებისას ხუცესი გარეთ გავიდოდა, შემოიჭანდა თოვლს, მეკვლეებს გადააყრიდა და დალოცავდა:

— ესრ თეთრად აყვავდით! წელიმც კაისა გამოგეცვლებით, პურიან-წულიანი, სახელ-სარგებლიანი, მშვიდობისა და კარგად ყოფნისა!..

შემდეგ ზარს დარეკავდა, ლუდს შეასმევდა ყველა მეკვლეს და ოჯახებში გაისტუმრებდა. წასვლის წინ მეკვლეები მღეროდნენ:

*გამოგვეცვალა, სწორებო,
დაგვიდგა ახალ-წელია,
დაგლოცნათ ჯვარმა ყველანი,
არ მაგერიოსთ მტერია!*

დაბრუნებული მეკვლე სახლში სამეკვლეო კვერს შეაგორებდა სამჯერ და ილოცებოდა:

— ჩემიმც კვალ კაზე დაგიჯდებით! პურიანი, წულიანი, სახელ-სარგებლიანი, ერთი ეს წელი, ათიათას სხვაი, კარგად ყოფისა, კაცისა და საქონისაი!..

მთიულეთში, ისე როგორც ხვესურეთში, ოჯახის მეკვლეები ხატში ათენებდნენ. შინ მობრუნებულებს ერბო-თაფლიან ჯამს კარში მიაწოდებდნენ. მეკვლე ჯამში პურს ამოაწებდა და შეჭამდა. მერე ცომით ჯვარს გამოსახავდა კარის ბჭეზე და ღმერთს ოჯახის წევრთა და საქონლის გამრავლებას და კარგად ყოფნას შესთხოვდა. შინ შესვლისას კი ილოცებოდა:

— შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი, ფეხი ჩემი, კვალი ანგელოზისაო, — თან თოვლს შემოყრიდა, — ასე თეთრად დამიბერდითო. მერე ყველას თაფლიანი ლუკმით „დააბერებდა“. ბოლოს ბედის კვერს გააგორებდა დაბლა, ბებერას — გრძელ შემას — მუხის გამხმარ ტოტებს სცემდა და ამბობდა: ამდენი ცხვარი, ძროხა, ხაროო...

ფშავში ხატის ხევისბერი დროშით მიუძღოდა დასტურებს. მიემართებოდნენ მეორე ხატისათვის ახალი წლის მისალოცად. ხატებისკენ მიიჩქაროდა ხალხიც, რომ ახალი წლის მიგებებაში მიეღო მონაწილეობა. იქვე იკვლებოდა საკლავები, მრავლად იყო მიტანილი ქადები, კვერები, ხმიადები და არაყი. გაშლიდნენ სუფრებს და გაიმართებოდა პურობა. ხევისბერები ცალკე ისხდნენ ხატის დროშებით. ბოლოს ისინი ლუდიან თასებს აიღებდნენ და დალოცავდნენ ხალხსა და ხატებს. შინ დაბრუნებული მლოცველები ერთმანეთს იწვევდნენ მეკვლეებად და აგრძელებდნენ საახალწლო ღმერთს.

ერწო-თიანეთში ახალწლის წინა საღამოს ბუხართან ნაცარს დაყრიდნენ, დილით მასზე ქრისტეს ცხენის ნაკვალევი რომ ენახათ. დილით შინიდან გასული მოხუცი კაცი თაფლიან ლუკმას წელის პირას ქვაზე დადებდა ამ სიტყვებით: დაუღალავო წყალო, საკვლევი მოგიტანეო. შინ შეკრებილი ახალგაზრდები სუფრაზე დადებულ ღორის მოხარშულ თავს ხანჯლებით „კეჭნავდნენ“. კერაზე დადებულ შემაზე, რომელსაც ბებერას ეძახდნენ, ბავშვს დასვამდნენ. ხელში ხმიადზე დალაგებულ ბამბას, ყველსა და ერბოს მისცემდნენ. ბიჭი მთელ სახლობას დალოცავდა — მშვიდობას, გამრავლებასა და დოვლათს უსურვებდა.

თუშეთში ახალი წლის დილას წყაროზე უმძრახად წასული ქალიშვილი სამჯერ ავსებულ ჭურჭელს სამჯერვე დაღვრიდა და თან იტყოდა:

— ჩვენი ყანა მაძღარი, დიდოს ყანა დამჰალიო!

საახალწლოდ აქ არაყსა და ლუდს ამზადებდნენ. აცხობდნენ კვერს „ქრისტეს საგდალს“, ფუძის ანგელოზის კვერს და ადამიანის მსგავს პატარა კვერებს — „ბაცუკაკებს“. მეკვლეს მოჰქონდა პურზე დალაგებული ერბო, ყველი, ტკბილეული და არაყი. თან ასე ლოცავდა ოჯახს:

— შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი, ფეხი ჩემი, კვალი ანგელოზისა, კაი წელი გამოგეცვალთ მრავალი, ერთი ესე, ათასი სხვა, გაგიმრავლოთ შინ ოჯახი, გარეთ საქონი!..

ხეში ახალწელიწადს დილაადრიან ადგებოდა ოჯახის უფროსი. საკვლევი პურით გარეთ გასული დაილოცებოდა, შინ შესვლისას გატეხდა საკვლევი პურს და ყველას შეაჭმევდა. შემდეგ საახალწლოდ გამზადებული შეშა — ბებერა შემოჰქონდათ, ცეცხლს ანთებდნენ და ამბობდნენ:

— ბებერა მობრძანდაო!

— რასა ბრძანებს?

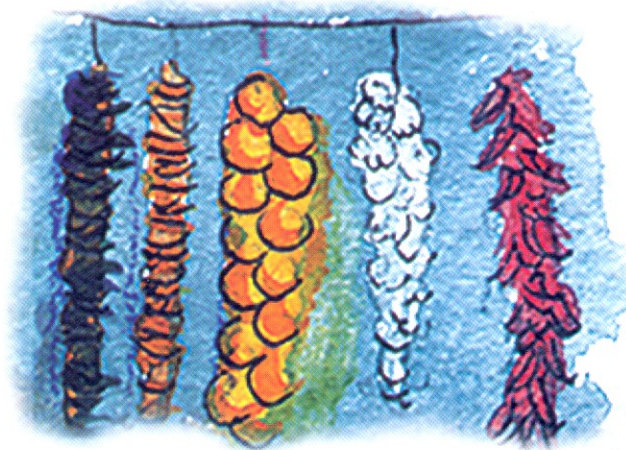
— თქვენს მშვიდობას, თქვენს გამრავლებას, თქვენს სიხარულს...

შემდეგ პურითა და ტკბილეულით ხელდამშვენებული გარეშე მეკვლე მოდიოდა, შინ და ბოსელში ხორბალს გადააბნევდა — ამდენი წულადი და საქონელი შეეგმატოთო. მას სუფრაზე დასვამდნენ სანადიმოდ, წასვლისას კი ფულითა და ტკბილეულით ასაჩუქრებდნენ.

ადმოსავლეთ ჰერეთში (საინგილოში) დილით გარედან შემოსული ოჯახის უფროსი მიულოცავდა ყველას. მერე ულოცავდნენ ვენახს, სადაც მამალს კლავდნენ. ბავშვები ულოცავდნენ საქონელს და მათთვის გამომცხვარ კვერებს აჭმევდნენ. ხოლო ახალი წლის დამით ოჯახის უფროსი ქალი დაართავდა ბამბის ძაფს. მერე ოჯახის უფროსთან ერთად ჩამოუვლიდა მძინარე სახლობას და ახლად დართულ ძაფს დიდსა და პატარას ჩუმად მკლავებზე შემოახვევდა. ბოლოს იგივე ძაფს შემოახვევდნენ დედაბოძსა და სახლში მდგარ ყველა ჭურჭელს. ამ ჩვეულებით ინგილო ცდილობდა, რომ ერთარსება ღმერთს ოჯახის ყოველი წევრი და მთელი მათი ქონება ერთიანად, დაუზიანებლად და დაურღვევლად შეენახა. ძაფის რგოლი მაჯით სამი დღე უნდა ეტარებინათ.

ლაზეთშიც იანვარში დღესასწაულობდნენ ახალ წელს — წინადასს. ახალი წლის დილას ახალ ტანსაცმელში — თეთრ კაბებში გამოწყობილი ლამაზად მორთული გოგონები მიდიოდნენ მეზობლების ოჯახებში და ულოცავდნენ ახალ წელს. დიასახლისი მათ ტკბილეულით უმასპინძლდებოდა. ყველა ღაზი ცდილობდა, ამ დღეს რაიმე ახალი შეეტანა შინ. ახალი წლის დილით სახლში ხბოს ან თხას შეიყვანდნენ და დაბლა ღომის მარცვალს მოაბნევდნენ, — ასე გაუმრავლდეთო.

ტაო-კლარჯეთში ახალი წლის დილას კაცები ბოსლიდან კრავს შეიყვანდნენ სახლში. ბავშვები ადრე ადგებოდნენ და ახალ წელიწადს ულოცავდნენ მეზობლებს, რომლებიც მათ უხვად უმასპინძლდებოდნენ ჩირით, წაბლითა და სხვა ხილით.

აგუნა

გურიაში ახალი წლის საღამოს, მოღამებულზე აგუნას გადაძახებაზე მარანში მიდიოდნენ. ეს მევენახეობა-მელვინეობის ღვთაების, აგუნას პატივსაცემი საახალწლო ჩვეულება იყო. ამ რიტუალისთვის აცნობდნენ ვაზის რქისა და მტკვნის ფორმის კვერებს, რომლებსაც „აგუნას პურს“ ეძახდნენ. ოჯახის უფროსი წინ მიდიოდა სანოვაგით სავსე გობითა და ანთებული სანთლებით. გობს მარანში სამჯერ წაღმა შემოატრიალებდა და ღმერთს ვენახის მსხმოიარებასა და ღვინის უხვ მოსავალს სთხოვდა. მერე საწნახელზე ღვინოს გადაავლებდნენ და არახუნებდნენ ღორის თავით, თოხის, ცულის ყუით, ჩაქუჩით — რაც ხელში მოხვდებოდათ. ერთი მამაკაცი ზურგზე პატარა ბიჭს შემოისვამდა, მარანში გაბარდულ ვაზს ხელს მოჰკიდებდა და იწყებოდა აგუნას გადაძახება:

*აგუნა, აგუნა, გადმოიარე,
ბახვი, ასკანა გადმოიარე!
ჩვენს მამულში ყურძენიო,
მტრის მამულში ფურცელიო,
ჩვენს მამულში გოდორ-გოდორ,
მტრის მამულში კიმპალ-კიმპალ...
ჰო, ჰო, ჰო, იო...*

თან ბანები აჰყვებოდნენ, საწნახელზე რახუნს სიმღერის რიტმს ააყოლებდნენ, მერე ყველანი დაიძახებდნენ:

— აგუნა, უუუ!!!

გადაძახება ყველა მარანში იწყებოდა, ერთგან რომ ჩაათავებდნენ სიმღერას, მეორეში გაგრძელდებოდა. აგუნას გადაძახების ხმები მთელ უბანში, მთელ სოფელში, მთელ გურიაში გაისმოდა. მერე უბნის მამაკაცები შეიკრიბებოდნენ, სანოვაგით სავსე გობებს დაიჭვრდნენ, მეზობლებს მარნებში ჩამოუვლიდნენ, ულოცავდნენ და ერთად გაიძახოდნენ:

— აგუნა, აგუნა, უუუ!!!

— აგუნა, უუუ!!!

აგუნას გადაძახება ყველა ოჯახში ხდებოდა. ბოლოს ოცამდე კაცი ერთ ოჯახში შეიკრიბებოდა და ისევ გაგრძელდებოდა საკალანდო ღვინი.

აგუნა — მევენახეობა-მელვინეობასთან დაკავშირებული ხალხური ჩვეულების რიტუალი — სამეგრელოსა და რაჭა-ლეჩხუმშიც სრულდებოდა. სამეგრელოში მას ჯუჯელიას ეძახდნენ, რაჭა-ლეჩხუმში — ანგურას.

სამეგრელოშიც ულოცავდნენ მარანს, საწნახელს ჯოხებს ურახუნებდნენ და მღეროდნენ:

*ჩემი ვაზი მტკვნიანი,
სხვისი მხოლოდ ფოთლიანიო...*

ლეჩხუმში ახალწლის დღით ოჯახის უფროსი კაცი ადრე ადგებოდა, ვენახში ჩავიდოდა და იქ ხმამაღლა დაიძახებდა:

*აგუნამ ჩამოიარა ილითა და მილითა,
ჩვენი ჭურები აავსო ტკბილითა და ღვინითა...
ჩვენი მამული ჩაიარა, წვივი მეიტეხა,
ღვინის ღვარი დააყენა, ისხა, ისხა, ისხა,
გამოღმა ყურძენი, გაღმა ფურცელი...*

აგუნას გადაძახებას ზოგჯერ ნათლისღებას ასრულებდნენ.

კობ. ძიჯ 4

ბოსლობა

დასავლეთ საქართველოს მხარეებში ნაყოფიერებისა და გამრავლების ღვთაება ბოსელისადმი მიძღვნილი ხალხური ღღეობა — ბოსლობა იმართებოდა. ამ დროს ღმერთს სთხოვდნენ საქონლისა და შინაური ფრინველის გამრავლებას, მარცვლეულისა და ღვინის მოსავლის გადიდებას, ყანა-ვენახების დაცვას უამინდობისა და მავნებლებისაგან. ბოსლობა უმეტესად ყველიერის წინა შაბათს ეწყობოდა, იანუარსა ან თებერვალში.

ამ დროს აცხობდნენ სართვიან პურებს, ლობიანებს, ჯვრიან განატყეს, რომელზედაც სანთელს ანთებდნენ. ზოგ კუთხეში განატყესზე ზვეიდან ცომისგანვე გამზადებულ უღელსა და ტაბიკებს ადგამდნენ. ოჯახის წევრი მამაკაცებისათვის აცხობდნენ აგრეთვე კვერებს. ზოგჯერ გოჭს დაკლავდნენ, რომელსაც საბოსლებოს ეძახდნენ.

რაჭაში შეღამებისას ოჯახის უფროსი ოთხიდან ცხრა წლამდე ბავშვებს შეისხამდა ზურგზე, კისერზე, ზოგს ხელში აიყვანდა და შედიოდა ბოსელში. ზოგჯერ ბიჭები თვითონ შეასხდებოდნენ ერთმანეთს ზურგზე, საქონლის ხმაზე ბლაოდნენ და იძახდნენ:

— ბოსელ, ბოსელ, ბუ! ბოსელ, ბოსელ, ბუ! ბოსელ, ბოსელ, ბუ!

თან მიჰქონდათ კვერები, პური, ღორის ხორცი, ღვინო და კვერცხები. შევიდოდნენ ბოსელში, დაბმულ პირუტყვს სამჯერ შემოუვლიდნენ, ხარების ზურგზე კვერცხს გადააგორებდნენ და იტყოდნენ:

— დათვი მჭლე და შენ მსუქანი, გაზაფხულზე გასუქდიო!

მთავარი ლოცვა ტარდებოდა გამორჩეულ ხართან. ადღერძელებდნენ ღმერთს, მთელ სახლობას და საქონელს. იქვე შეექცეოდნენ სანოვაგეს და თან ლოცულობდნენ:

— ანგელოზო საქონლისაო, შენ ამრავლე და დაიფარე ნადირისაგან ჩვენი საქონელიო!..

შემდეგ თვალებს ხუჭავდნენ და ოჯახის უფროსი მალავდა კვერცხებს ბაგაში, დილით მათ ბავშვები მოძებნიდნენ. ამბობდნენ, კვერცხს ვინც იპოვის, ის ბედნიერი იქნებაო.

ბოსლიდან გამობრუნებისას პირველად სახლის კარს მიადგებოდნენ, რომელსაც დიასახლისი შიგნიდან ჩაკეტავდა. მამასახლისი სამჯერ იტყოდა:

— კარი რკინისაო! კარი რკინისაო! კარი რკინისაო!

დიასახლისი უპასუხებდა:

— არა, მეუფისაო!

შემდეგ გაიმართებოდა ასეთი კითხვა-პასუხი:

დიასახლისი: — ხარებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — სახენელი და უღელი დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — ძროხებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — სახბორე დაამზადეთო.

დიასახლისი: — ცხენებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — საჯინიბო დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — ცხვრებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — საცხვრე დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — თხებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — სათიკნე დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — ღორებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — საღორე დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — კაცებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — თოფ-იარაღი დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — ქალებმა რა შამოთვალეს?

მამასახლისი: — აკვნები დაგვიმზადეთო.

დიასახლისი: — ყანებმა რა შამოთვალეს?
მამასახლისი: — ბელლები დაგვიშადეთო.
დიასახლისი: — ქათმებმა რა შამოთვალეს?
მამასახლისი: — საწიწილე დაგვიშადეთო.

შემდეგ კარს აღებდნენ და დიასახლისი მამასახლისის სახეზე ახელილ ქატოს მიაყრიდა, რომ ოჯახს მოარული, ავი სული არ შეეყაროსო. დასასრულ, ვახშობდნენ. სუფრასთან დასხდომის წინ მამაკაცი მიღოდა ხატთან და ღმერთს ავედრებდა სახლსა და ყანებს.

იმერეთში ბოსელში მიმავალ კაცებს ბავშვები ჰყავდათ ზურგზე მოკიდებული, საქონელს ქონის ნაჭერს უსვამდნენ — ასე გასუქდიო. სამეგრელოში ბოსლობას უფრო დიდმარხვამდე 17 დღით ადრე დღესასწაულობდნენ. გურიაში ამ დროს დიდ საოჯახო მჭადს აცხობდნენ, რომელშიც ღორის ქონის ნაჭრები იყო ჩართული. სვანეთში კი კუბდიანები ცხვებოდა, რომლებსაც თივიან გოდორში აწყობდნენ. მათ კაცი სამჯერ გადმოყრიდა, ბავშვები კი უკანვე აბრუნებდნენ.

ღვთაება ბოსელს ქრისტიანულ ხანაში ზოგჯერ წმიდა ბასილთან აიგივებდნენ.

ლამპრობა

თებერვლის თვეში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ადრესაგაზაფხულო დღესასწაული ლამპრობა იმართებოდა. მისი მიზანი მოსავლიანობის, საქონლის, ადამიანის გამრავლება და კარგი ამინდის დადგომა იყო. ზოგი თვალსაზრისით, ლამპრობა ქრისტიანული მიგებების (მირქმის) გახალხურებული სახეა. ეს დღესასწაული სხვადასხვა სახით სრულდებოდა სვანეთში, მთიულეთში, ფშავეში, ხევსურეთში, ხევში, გურიასა და იმერეთში. ზოგან იგი ბავშვების დღეობადაც იყო მიჩნეული, რადგან პატარებს ძალიან ახარებდათ მასში მონაწილეობა.

სვანეთში ამ დღისათვის არყის, მუხის ან წიფლის ტოტებს ახმობდნენ, თითოეულ ოჯახში სამ კონას. ერთი კონა მარიამ ღვთისმშობლის სახელზე იყო შეთქმული. ხალხი ანთებული ტოტებით ერთ ადგილზე შეიყრებოდა და დიდ კოცონს გააჩაღებდა. შემდეგ გალობა და ლოცვა იწყებოდა. ამ დროს, როგორც კოშკობისას, კეისარს, მის ცოლებს და ვეზირებს ირჩევდნენ და ერთ ოჯახში ნადიმობდნენ. კერას ანთებული სანთლებით შემოუვლიდნენ, მღეროდნენ სადიდებელ ჰიმნებს, იმართებოდა ჭიდაობა, გუნდაობა და ფერხული „ლამპრული“. სვანეთში ლამპრობა რამდენჯერმე აღინიშნებოდა. ანსხვაებდნენ წმინდა გიორგის, წმინდა მარიამისა და ცის ლამპრობას.

ცალკე იმართებოდა ბავშვთა ლამპრობა — ბარბიშელ ლამპარიელი. ამ დროს არყის ხის ანთებულ ტოტს ბავშვი ფანჯარაში შემოისროდა, დაიძახებდა „წელიწადმა მოგახვავაო“ და გაიქცეოდა. ოჯახის რომელიმე წევრი მას გამოეკიდებოდა, შინ შეიყვანდა, გაუმასპინძლდებოდა და დაასაჩუქრებდა.

ქვემო სვანეთში მამაკაცები და ბავშვები ანთებულ ტოტებს აქეთ-იქით ისროდნენ.

გურიაში ამ დღეობისათვის ბლის კანის, ანწლის ან ჩალისგან ამზადებდნენ ლამპრებს. მირქმის წინაღვეს, დაღამებისას ოჯახის ყველა წევრი ანთებული ლამპრებით გარეთ გამოვიდოდა და იწყებოდა მხიარული მსვლელობა, ლამპრების ერთმანეთზე დარტყმა. ბავშვები თავ-თავიანთ ლამპრებს ადარებდნენ — რომელს უკეთესი გვაქვსო. მეორე დღეს — მირქმას ყველა ეკლესიაში მიდიოდა. ზოგ სოფელში ბლის კანისაგან კალოზე კოცონს ანთებდნენ და კუდიანებს დევნიდნენ. ადრე დამდგარ გაზაფხულს გალამპრებას ეძახდნენ.

მსგავსი სახელწოდების დღეობა — ამპარიობა იმართებოდა იანვრის დასაწყისში ან ბოლოს ხევსა და გუდამაყარში. ხევში მას გაზაფხულის მოახლოების მაუწყებლად მიიჩნევდნენ. გვარის უხუცესი ამ დროს შეგროვებულ ჩალას ლოცვით შემოუვლიდა:

— ღმერთო, ჩემი ხელი მშვიდობიანი იყოს მოსავლისათვის, მრავალი პური და მშვიდობა მოგვანიჭეო, — იტყოდა და მერე კოცონს აანთებდა.

ამ დროს ყველანი ხელებს ალაპერობდნენ და სწამდათ, რომ მიცვალებულებიც თბებოდნენ. კოცონზე აუცილებლად უნდა გადამხტარიყვნენ. გუდამაყარში კოცონის — ამპარიას ანთებისას ახალწელს გამომცხვარ პურს — საცრის კვერს საცერში ჩადებდნენ, მას ბავშვი მოიკიდებდა ზურგზე, კოცონს სამჯერ შემოუვლიდა და იძახდა:

— მომეშველეთ, მომეშველეთ, კეთილმა წელი მომწვიტა, საფუარი ფუარიო, სახლი ბარაქიანიო!..

თან ზშირი ტყისაკენ გაიხედავდა — ბარაქიანი მოსავალი იქნებო. მერე შინ შევიდოდა, საცერს დადებდა და სხვა ბავშვებთან ერთად კოცონზე გადახტებოდა. საცრის პური ოჯახის ყველა წევრს უნდა ეჭამა. იგივე ჩვეულება ასევე იანვარში, წყალკურთხევის დღეს ქართლსა და მთიულეთშიც სრულდებოდა.

ჩიციფათობა

საქართველოს სხვადასხვა მხარეში ფრინველებისაგან ყანების დაცვის მიზნით ყველიერის კვირაში ჩიტიფათობას აწყობდნენ. რაჭაში ეს ჩვეულება შემდეგნაირად ტარდებოდა:

ღიასახლისი ამზადებდა პურის ან სიმინდის ფქვილის ფაფას. გარედან ბავშვი ეძახდა:

- დედა, რას აკეთებო?
- ჩიტიფათასო, — უპასუხებდა დედა.
- ვის და ვის აჭმევო?
- შენ და შავლესაო და ჩიტების გამრეკსაო.
- რას და რას ურთავო?
- ერბო-ხაჭოსაო.
- ჩიტები სად არიანო?
- მაღლა ახოსაო, იქა ჭამენ, იქა სვამენ, იქ მიუტანთ ულუფასაო.

ამის შემდეგ დედა გაატანდა ჯამებით ფაფას ბავშვებს, რომლებიც მას წააცხებდნენ ხეებსა და ღობეებზე, თან ამბობდნენ:

— ეს ბელურას, ეს შაშვს, ეს თოხიტარას, ეს ჩხიკესაო...

ფრინველებს ფაფა უნდა ემყოფინებინათ და ნათესებისთვის აღარ ევნოთ. ბავშვები სახლში ბრუნდებოდნენ და თვითონაც შეექცეოდნენ ფაფას.

ჩიტიფათობის რიტუალს ატარებდნენ აგრეთვე მთიულეთში, ფშავში, ხევსურეთში, ხევში, ქართლსა და კახეთში.

ხევში ამ დღეს ფაფას, კვერებსა და ხინკალს ამზადებდნენ. შეღამებულზე, ცაზე ვარსკვლავების გამოჩენისას, ბავშვებს გარეთ გაიყვანდნენ. ისინი ვარსკვლავებს შეხედავდნენ და იძახდნენ:

— ეს ჩემი ვარსკვლავია, ეს ჩემიო!

სახადის ადვილად მოსახდელად აქვე ასეთ წესს ასრულებდნენ: ბავშვებს ხელზე რამდენიმე წვეთ თბილ რძეს დააწვეთებდნენ, თითქოს ვარსკვლავებია მოფენილიო. ამ დღეს ლოცულობდნენ იოანე ნათლისმცემლის სახელზე, რომელიც სახადის განმგებლად მიაჩნდათ.

ფშავში დიდმარხვაში, ალების შემდეგ ორშაბათს აღნიშნავდნენ თაგვ-ჩიტოუქმს. ამ დღეს არ მუშაობდნენ, უქმობდნენ, რომ ჩიტებსა და თაგვებს მოსავალი არ გაეფუჭებინათ, ამზადებდნენ ფაფას. ბავშვი ბანზე ავიდოდა და დედას ერდოდან ჩასძახებდა:

- დედავ, რასა იქმ?
- ჩიტთა ფაფასაო.
- ჩიტნი რაღასაო?
- სხვათა ყანასაო...

შემდეგ ბავშვი კართან მივიდოდა. დედა ფაფას მიაწოდებდა და ჩიტებს დაუდებდნენ საჭმელად. ამავე დროს ბავშვები ჯოხებზე შეაბამდნენ ჩურებისაგან გაკეთებულ ჩიტების და თაგვების გამოსახულებებს, სახლს შემოურბენდნენ, ჯოხს დაბლა სცემდნენ და იძახდნენ:

— ანგელოზო, შინ შემოდი, თაგვო, ჩიტო, კარში გადიო!..

წაიღებდნენ იმ ჯოხებს და სხვის ერდოში ჩააგდებდნენ ან სოფლის გარეთ გაიტანდნენ და სხვა სოფლის ადგილში დატოვებდნენ. ამ დროს იმ სოფლის ბავშვები ამათი სოფლისაკენ მოდიოდნენ იგივე მიზნით. შეხვდებოდნენ ერთმანეთს და ატყდებოდა ჩხუბი. ვინც დამარცხდებოდა, იმათი სოფლის ადგილებში აღმოჩნდებოდა ჩიტებისა და თაგვების გამოსახულებანი. დაახლოებით ასევე სრულდებოდა ეს ჩვეულება მთიულეთში.

ძობა

მზე შინა და მზე გარეთა

ბავშვის დაბადებისას ყველა ქართულ ოჯახში ძობა იმართებოდა. ეს იყო ოჯახის ახალი წევრის გაჩენით ახლობლების სიხარულის გამომხატველი დღესასწაული. ბავშვის დაბადების მესამე დღიდან ორი კვირის განმავლობაში ახალშობილთან და მის დედასთან მისალოცად და ღამის სათევად მიდიოდნენ ახლობლები და ნათესავები. ჯერ სადღესასწაულოდ მორთული ქალები მიულოცავდნენ დედას, შემდეგ კი — კაცები. ქალები დედა-შვილთან დარჩებოდნენ, კაცებს კი სხვა ოთახში მიიწვევდა მასპინძელი. შემდეგ იწყებოდა ლხინი, ეწყობოდა ღამისთევა

ავი სულებისაგან დედა-შვილის დაცვის მიზნით. დამისთევისას იმართებოდა ფერხულის სახეობა ფერხისა და სრულდებოდა საძეობო სიმღერა „მზე შინა“. ამ დროს ორი ნახევარმწყობრი სიმღერით შედიოდა სახლში, თან მზეს იწვევდნენ შინ, ჩვილთან და მის დედასთან. სიმღერას ფეხსაც აყოლებდნენ, ირხეოდნენ მარჯვნივ და მარცხნივ და მეტად მშვენიერი სანახაობა იქმნებოდა. სიმღერის ორ სტრიქონს ქალები მღეროდნენ, მომდევნო ორს — ვაჟები. გარეთ გამოსვლა და შინ შესვლა „მზე შინას“ სიმღერით რამდენჯერმე მეორდებოდა. სიმღერის შემდეგ ნადიმი გრძელდებოდა. ბოლოს ასაკოვანი სტუმრები სუფრასთან რჩებოდნენ, ახალგაზრდა ქალ-ვაჟები კი ისევ ფერხულში ჩაებმებოდნენ. მესტვირისა და სხვა მემუსიკეთა თანხლებით სამაიასაც ცეკვავდნენ და მღეროდნენ. საძეობო დღესასწაული თხუთმეტი ღამეს გრძელდებოდა, ბოლოს ღამის მთვეულ ქალებს მილოცვის დროს მიტანილი საჩუქრების ნაწილს დაურიგებდნენ. ჩვილის დედა ორმოცი დღის განმავლობაში მოსვენებაში იყო.

„მზე შინა და მზე გარეთა“ უძველეს დროში ჩვენი წინაპრები თურმე მზის სადიდებლად მღეროდნენ, მაგრამ მოგვიანებით იგი საძეობო სიმღერად ქცეულა. საფიქრებელია, რომ როცა ერმა იგრძნო გამრავლების აუცილებლობა გარსშემოჯარული მტრების გამო, მზის თაყვანისცემას თავისი მომავლის თაყვანისცემა არჩია და ამ სიმღერით გამოხატა ვაჟის შეძენით გამოწვეული სიხარული.

სიმღერის ძირითადი ტექსტი ასეთია:

*მზე შინა და მზე გარეთა, მზე შინ შემოდიო,
უყვილია მამალსაო, მზე შინ შემოდიო,
გათენდი თუ გათენდები, მზე შინ შემოდიო,
მზე დაწვა და მთვარე შობა, მზე შინ შემოდიო,
ჩვენ ვაჟი დაგვბადებია, მზე შინ შემოდიო,
დუშმანსა ქალი ჰგონია, მზე შინ შემოდიო,
ვაჟის მამა შინ არ არის, მზე შინ შემოდიო,
ქალაქს არის აკვნისთვინა, მზე შინ შემოდიო,
ვაჟის მამას მოუხდება, მზე შინ შემოდიო,
თუთრი კაბა ატლასისა, მზე შინ შემოდიო,
ცხენზე ჯდომა, ჯირითობა, მზე შინ შემოდიო,
ყაბახს სროლა, ბურთაობა, მზე შინ შემოდიო,
მზე, შემოდი ბაკებსაო, მზე შინ შემოდიო,
ცხვარს დაგიკლავ მაკესაო, მზე შინ შემოდიო.
გიხაროდეთ ქალებო, მზე შინ შემოდიო,
გიხაროდეთ ძეობაო, მზე შინ შემოდიო.*

მოგვიანებით სიმღერა „მზე შინა“ დაირის, დუდუკის და სხვა დასაკრავების თანხლებით სრულდებოდა. რიგ შემთხვევაში „მზე შინა“ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში აკვნის სიმღერად გადაიქცა, მას მღეროდნენ ბატონებიან ბავშვთანაც. დღეს „მზე შინა“ აკვნის სიმღერად და საბავშვო-საამღზრდელო ნაწარმოებად მიიჩნევა.

ბერიკობა

თებერვალსა ან მარტში, ყველიერის კვირაში, როცა გაზაფხული მოახლოვდებოდა, ბუნების აღორძინებისა და ნაყოფიერებისადმი მიძღვნილი უძველესი დღესასწაული ბერიკობა იმართებოდა. ყველიერის თამაშები მთელი წლის განმავლობაში ყველაზე გამორჩეული იყო. დიდი მარხვის წინ ხალხი მხიარულებასა და ღვინის ეძლეოდა.

ბერიკობაში მთავარ მოქმედ პირს თავბერიკა (მთავარი ბერიკა) წარმოადგენდა. იგი თხის ან ცხვრის ტყავით იყო შემოსილი, სახეზე ნაბდის ნიღაბი ეკეთა თხისავე ყურებით, რქებითა და წვერებით, ხოლო უკან ხარის კუდი ჰქონდა მიმაგრებული. მთავარ ბერიკას გვერდს დედოფალი ანუ კეკელა უმშვენებდა, რომელსაც ქალის კაბაში გამოწყობილი, ქალურად მორთული და მოკაზმული ვაჟი განასახიერებდა. მათ უკან სხვა ბერიკები მოჰყვებოდნენ — ღორბერიკა, ღორის ტყავით შემოსილი, რომელსაც ჯოხზე წამოცმული ღორის გამხმარი თავი ეჭირა; რამდენიმე ვაჟი, ძველმანებში ჩაცმულნი და ფაფახებით თავდახურულნი არაბს, ლეკსა და თათარს წარმოადგენდნენ, თითქოს სოფლის დამრბევები იყვნენ. ერთი მონაწილე მღვდელს განასახიერებდა, რომელსაც თავბერიკასა და დედოფლისათვის ჯვარი უნდა დაეწერა. ერთ-ერთ ბერიკას — ნათლიას დედოფალი უნდა დაეცვა, რომელსაც სხვა ბერიკები და აბეზარი ხალხი კოცნა-ხვევნას უპირებდა. სოფელში მსვლელობისას მათ თან ახლდათ მომღერლები, რომლებიც ფანდურზე, ჩონგურსა და სტვირზე უკრავდნენ. უკან კი მეზარეული ბავშვები მოდიოდნენ სანოვაგის ჩასაწყობად და ღვინის ჩასასხმელად განკუთვნილი კალათებით, გუდებით, ხურჯინებითა და კოკებით. ყველანი ხის ხმლებით, ფარებითა და შურდულებით იყვნენ შეიარაღებულნი. ბერიკები ჩამოივლიდნენ სოფელს, ყველა ეზოში შედიოდნენ, იმართებოდა ცეკვა-თამაში და სიმღერა, გაისმოდა ბერიკული ლექსიც:

*ბერა მოდგა კარებსაო,
აბრიალებს თვალებსაო,
ხელი ჩაჰკარ ხალამშიო,
ღმერთი მოვცემს ბარაქასო,
ვინცა ბერას არას მისცემს,
მელას მისცემს ქათმებსაო...*

ყოველი ოჯახი სიხარულით ეგებებოდა ბერიკებს და ასაჩუქრებდა. რას არ გამოუტანდნენ მათ — ხორცს, პურს, ყველს, ერბოს, კვერცხებს, თაფლს, ღვინოს და სხვა სანოვაგეს. კმაყოფილი ბერიკები ცეკვავენ და მღეროდნენ:

*გაუსვი ფეხი მაგრადა,
თან მიაყოლე ხელები,
ამ სახლის პატრონს ავესოს
პირამდე პურით ბელლები.*

მასპინძლები ყოველმხრივ ცდილობდნენ თავბერიკასთვის ან სხვა ბერიკებისთვის წვერები მოეგლიჯათ. მერე იმ წვერებს ბაგაში და საბუდარში დებდნენ, რადგან საქონლისა და ფრინველების გამრავლების საწინდრად იყო მიჩნეული.

ცეკვა-თამაშს ფანდურისა და ჩონგურის ხმები ერთვოდა, მესტვირე სტვირს უკრავდა და თან მასპინძლის საამებელ სიმღერას დასძახოდა:

*ჭალას თევზმა ჩამიტყუა,
ჩანათალმა ხისამაო...
სახლო, ღმერთმა აგაშენოს,
სამართალმა დეთისამაო...
ეროსანი, მეროსანი,
ცხრანი ფრთანი წვეროსანი...
ყმაწვილებიც მოგეზრდებათ,
სკამზე გესხდეთ წვეროსანი!..*

თუ ბერიკებს საჩუქარი ეცოტაებოდათ, რომელიმე მათგანი ეზოში გაგორდებოდა, ეს კი ოჯახისათვის ცუდის მომასწავებლად ითვლებოდა — ნაკლები მოსავალი მოვა და ხბო და ქათამი არ გაგვეზრდებაო, სჯეროდათ. ზოგჯერ ბერიკები სახლში შეცვივდებოდნენ და თვითონ იტაცებდნენ სხვადასხვა სურსათს. ირგვლივ მზიარულება და ხალისი სუფევდა. მთავარი ბერიკა დედოფლისაკენ იწევდა საკოცნელად, ამასვე ცდილობდნენ სხვა ბერიკები და ირგვლივ შემოჯარული მაყურებლები. ვინც დედოფლის კოცნას მოახერხებდა, დოვლათიანი და ბედნიერი იქნებოდა.

ბერიკები ერთი ეზოდან მეორეში გადადიოდნენ და ასე მთელ სოფელს მოივლიდნენ. ზოგჯერ მათი მოგზაურობა დილამდე გასტანდა. მასპინძლები მოთმინებით ელოდნენ ბერიკებს, რადგან მათი მოსვლა, ცეკვა-თამაში, მათთვის საჩუქრის მიცემა და ბერიკების წვერები ოჯახისათვის მოსავლიანობისა და დოვლათის მომცემად ითვლებოდა.

სოფლის ჩამოვლისას მოედანზე მთავარი ბერიკასა და დედოფლის ჯვრისწერა თამაშდებოდა. მერე თითქოს თავბერიკას კლავდნენ, მტირალ დედოფალს ძონძებით შემოსილი ბერიკები — თათარი, არაბი და ლეკი იტაცებდნენ, მაგრამ უცებ თავბერიკა გაცოცხლდებოდა, გამოუდგებოდა გამტაცებლებს და დედოფალს დაიბრუნებდა.

ბერიკები ზოგჯერ ერთ სოფელს არ სჯერდებოდნენ და რამდენიმე სოფელს მოივლიდნენ ხოლმე, რის გამოც ბერიკაობა რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა. ხშირად გზაში სხვადასხვა სოფლის ბერიკები ერთმანეთს შეებრძობებოდნენ და გამარჯვებულები მთელ შეგროვილ სანოვაგეს ისაკუთრებდნენ.

მერე ისევ სოფლის მოედანზე ბრუნდებოდნენ, სადაც ცეკვა და სიმღერა, ხის ხმლებით მოჩვენებითი ბრძოლა და ჭიდაობა იმართებოდა, რომელშიც ბერიკებთან ერთად მაყურებლებიც მონაწილეობდნენ.

მებარგული ბავშვები შეგროვილ სანოვაგეს მთავარ ბერიკასა და დედოფალს მიართმევდნენ. იმართებოდა საერთო სუფრა და ბერიკებთან ერთად მთელი სოფელი ილხენდა.

ბოლოს ყველანი ღმერთს მადლობას უხდიდნენ და კარგი მოსავლისა და საქონლის გამრავლებისათვის ლოცულობდნენ.

ბერიკაობა ხალხის მიერ წარმოდგენილი მშვენიერი თეატრალური სანახაობა იყო. ეს ხალხური დღესასწაული ოდნავ განსხვავებული წესებით საქართველოს ყველა მხარეში ეწყობოდა. მაგალითად, ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში, კერძოდ, შავშეთში, მას ბერობანას უწოდებენ და ახლაც ახსოვთ. იმერეთსა და სვანეთში მასში მხოლოდ ბავშვები მონაწილეობდნენ.

ამ მშვენიერ სანახაობას ქართლსა და კახეთში ჩვენს დროშიაც მართავენ ხოლმე.

მურყვამობა (კომპობა)

სვანეთში გაზაფხულის დადგომამდე, თებერვალსა ან მარტში (ყველიერის აღებისას ან დიდმარხვის ორშაბათს) იმართებოდა შვილიერების, განაყოფიერების, მოსავლიანობისა და მესაქონლეობის ღვთაება კვირიასადმი მიძღვნილი, ბუნების აღორძინების ღღესასწაული მურყვამობა (კომპობა). მასში ძირითადად ახალგაზრდობა მონაწილეობდა.

ამ ღღესასწაულისათვის ფიფქებით გადათეთრებულ ვაკეზე აგებდნენ თოვლის კომპს, რომელსაც შუაში ძელს დაატანდნენ და წვერზე ჯვარს, კალათას ან დროშას დაჰკიდებდნენ (თუ თოვლი არ იყო, მაშინ ნაძვის ხეს აღმართავდნენ). სწამდათ, რომ ვინც თოვლის კომპს საფუძველს ჩაუყრიდა ან თავზე მდგნალის ხის ჯვარს დაადგამდა, უსათუოდ ვაჟი შეეძინებოდა.

ქვემო სვანეთში კომპობაზე ლაშხეთის თემი იკრიბებოდა სოფელ ჟახუნდერში, მათი ერთი ნაწილი მეორეს ეჯიბრებოდა სიმღერაში, ფერხულსა და ჭიდაობაში. მზის ამოსვლისას ასრულებდნენ კვირიას საგალობელს:

*ცის მონაწილე ხარ, კვირია, მიწის მონაწილე ხარ, კვირია,
მზევე ცისა, კვირია, მიწვე წყლისა, კვირია...*

ზემო სვანეთში თოვლის კომპის აგების შემდეგ ღღესასწაულის მთავარ მონაწილეებს აირჩევდნენ. ესენი იყვნენ: კეისარი, კეისრის პირველი და მეორე დედოფალი (მათ ქალის ტანსაცმელში გამოწყობილი ხუმარა კაცები ანსახიერებდნენ), საქმისაი და მისი ათი მხლებელი. მეორე ღღეს კომპობის მონაწილენი ყველა ოჯახს ჩამოივლიდნენ და დალოცავდნენ. მათ გულითადად უმასპინძლებოდნენ და არყის ხის ტოტებს ჩუქნიდნენ.

შემდეგ მონძებში ჩაცმული და გამურული კეისარი და საქმისაი დედოფლებითა და მხლებლებით თოვლის კომპთან მივიდოდნენ. იქვე იკრიბებოდა მაყურებელი ხალხი. კომპის ერთ მხარეს კეისარს დაადინებდნენ თითქოს, მეორე მხარეს საქმისაის დასვამდნენ და ხაჭაპურს მიართმევდნენ. საქმისაი კეისარს დედოფალს მოსტაცებდა და გაიმართებოდა მათ შორის ჭიდაობა, შემდეგ ფერხული ეწყობოდა.

მთავარი ნაწილი ამ ღღესასწაულისა, როგორც ზემო, ისე ქვემო სვანეთში, წინასწარ აგებული თოვლის კომპის წაქცევა იყო. სოფლების ან უბნების მიხედვით დაჯგუფებული ხალხი კომპს მისცვიცდებოდა ნიჩბებით, ყველა ცდილობდა, იგი თავისი სოფლისაკენ წაექცია, რაც იმ მხარისათვის უხვ მოსავალს და საქონლის გამრავლებას მოასწავებდა. განსაკუთრებით ყმაწვილები მოწინაობდნენ — ცდილობდნენ თოვლის კომპზე ასვლას და კალათის მოტაცებას. ბოლოს რომელიმე ჯგუფი თავის მხარეს წააქცევდა თოვლის კომპს, რასაც საერთო ჟრიაბული, შეძახილები და მხიარულება მოჰყვებოდა.

თოვლის კომპის წაქცევის შემდეგ იმართებოდა ჭიდაობა. ყველა სოფელს თავისი მოჭიდავე გამოჰყავდა. გამარჯვებულებს ხალხი ხელში აიყვანდა და მოედანს შემოატარებდა. ჭიდაობაში ბავშვებიც მონაწილეობდნენ, თოვლში ამოგანგლული მოჭიდავენი ხალხში სიცილსა და მხიარულებას იწვევდნენ. ისინი ერთმანეთს მშვილდ-ისრის სროლაშიც ეჯიბრებოდნენ.

შემდეგ ორი თანაბარიცხოვანი გუნდი ფერხულში ჩაებმებოდა და ასრულებდა სიმღერას. იმართებოდა აგრეთვე ორი ან სამსართულიანი ფერხული, ბოლოს ეწყობოდა ნადირობის სცენა სიმღერით:

*კახაბერი ვარ, მონადირე ვარ, ენადირობ ჯანგულთაში,
ვკლავ ხარჯიხეებს, არჩეებს არ ვკადრულობ...*

ფერხულის შემდეგ ერთ კაცს სასასცილოდ გამოაწყობდნენ, ხელში წნელსა და ხის ხმალს მისცემდნენ და „მელია-ტელეფელიას“ მღეროდნენ:

ელა, მელია, ჩიტიც მოგვიწველია...

თოვლის კოშკი მეტად მიღებული იყო სვანეთში. მისი მსგავსი დღესასწაულები სხვა კუთხეებშიც ყოფილა გავრცელებული: ნაციხურობა — რაჭაში, ჭვენეირობა — სამეგრელოში... მკვლევართა აზრით, კოშკობა, ყენობა და ბერიკაობა ადრეულ ხანაში ერთი და იგივე დღესასწაული უნდა ყოფილიყო. მურყვამობას ჩვენს დროშიაც მართავენ ხოლმე.

ყენობა

ბერიკაობის შემდეგ, ყველიერის კვირას ან დიდმარხვის ორშაბათს ჩვენს სოფლებსა და ქალაქებში ყენობა იმართებოდა. ყენად ახალგაზრდა, ენამოსწრებულ და კარგ ვაჟკაცს ირჩევდნენ. ვირზე ამხედრებულ ყენს ხელში მაღალტარიანი მტრედისფერი დროშა ეჭირა, სახეზე რქებიანი და თხის წვერებიანი მუყაოს ნილაბი ჰქონდა აფარებული, ყელზე ნაზუქი, ხახვის გალა ან ფერადი მძივები ეკიდა, უკან წნელის კუდი ეკეთა, თავზე კი მრგვალი პური — ყენის ხმიადი ან საბუდარი ედო. გვერდს მას დედოფალი უმშვენებდა, რომელსაც ქალის კაბაში გამოწყობილი, ჩიხტიკობიანი ვაჟი განასახიერებდა. მათ მთელი ამაღლა მიჰყვებოდა — ნილებით, ტყავებითა და რქებით შემკული ვეზირები, ბერიკები, კუროები, ნათლია, შაჰი, ლეკი და არაბი.

მხლებლებით გარშემორტყმულ ყენს ერთხანს მოედანზე დასვამდნენ. მას ქარქაშიდან ამოღებული ხმალი ეჭირა, რომლის წვერზე ვაშლი ან ხახვი იყო წამოცმული, იქვე დაუთარი ედო, რომელშიაც თითქოს აღნუსხული იყო სხვადასხვა ოჯახისადმი შეწერილი გადასახადები: ღვინო, არაყი, ყველი, ერბო, ქადა და სხვა.

— გადასახადები მართავით ყენსო! — იძახდნენ ვეზირები და ბერიკები.

ირგვლივ უამრავი ხალხი იყრიდა თავს. დიდი და პატარა, ყველა მხიარულობაში იყო ჩაბმული. ყენი წამოდგებოდა და ქალებს ეცეკვებოდა. მისი ამაღლის წვერებიც ცეკვავდნენ, ფანდურზე დამკვრელები და მესტვირეები კი სატრფიალო ლექსებს მღეროდნენ.

იქვე ყენისა და დედოფლის დაქორწინება გათამაშდებოდა და მერე ყველანი სოფელს ჩამოუვლიდნენ. ყენი და მისი ამაღლა ეზოებში შედიოდნენ, ხოლო მაყურებლები ჭიშკართან ჩერდებოდნენ. ყენის მხლებლები სხვადასხვა სანოვაგეს, ღვინოსა და არაყს აგროვებდნენ. ყველა ოჯახს გამოჰქონდა ხონჩაზე დაწყობილი ხილი, ჩურჩხელები და ყურძენი. სამაგიეროდ ყენი სიმინდის ტაროს ამოიღებდა, მარცვლებს ჩამოფშენიდა და მასპინძელი ოჯახის წევრებს აძლევდა, რომელიც კრუხისათვის უნდა ეჭმიათ. ეს ქათმების სიმრავლეს მოასწავებდა.

სოფლის ჩამოვლის შემდეგ ზურნისა და სტვირის ხმაზე იმართებოდა ჭიდაობა, სხვებთან ერთად ყენი და დედოფალიც ჭიდაობდნენ. თუ ყენი გაიმარჯვებდა, კარგი მოსავალი იყო მოსალოდნელი.

ჭიდაობის შემდეგ ხალხი ყენსა და დედოფალს წყალში აგდებდნენ, ისინიც ხალხის გაწუწვას ცდილობდნენ და იძახდნენ:

— გამრავლდით, გაგიმრავლდეთ ძროხა, ცხვარი, წიწილები და უხვი მოსავალი მოგსვლოდეთო.

ზოგჯერ ყენობაში მეფესა და დედოფალსაც განასახიერებდნენ. ისინი ყენისა და მისი თანმხლები დედოფლის მოწინააღმდეგეებად იყვნენ გამოყვანილი. თუ მეფე და ყენი იჭიდავებდნენ, აუცილებლად მეფეს უნდა გაემარჯვა. ამ ჩვეულებაში ქართველი ხალხის მტერზე გამარჯვების სურვილი იყო გაცხადებული.

დასასრულ დიდი ღვინო იმართებოდა. თამადად ყენს ირჩევდნენ. სადღეგრძელოებში ღმერთს მადლს უძღვნიდნენ და უხვი მოსავლისათვის ლოცულობდნენ.

ძირითადად ასე ტარდებოდა ყენობა ქართლსა და კახეთში, სხვა მხარეებში კი შეიძლება ოდნავ განსხვავებული რიტუალი გენახათ. მაგალითად, სამეგრელოში სასაცილოდ მორთულ, ვირებზე ამხედრებულ ყენსა და დედოფალს უკან ჯოხებით შეიარაღებული მხლებლები მიჰყვებოდნენ. ადევნებული მაყურებლებიდან ყენს ბიჭები ზურგიდან სცემდნენ, დედოფალს კი აჯავრებდნენ. მხლებლები მათ დაცვას ცდილობდნენ და გამჯავრებელთაგან ვისაც დაიჭერდნენ, ჯარიმას ახდევინებდნენ. ბოლოს ხალხი ყენს ტანსაცმელს შემოაგლეჯდა, რასაც მოჰყვებოდა სიცილი, მხიარულება და ცეკვა-თამაში.

ჭიაკოკონობა

აღდგომის წინ, დიდ ოთხშაბათს საქართველოს ყველა კუთხეში იმართებოდა ჭიაკოკონობა. ამ რიტუალში ძირითადად ბავშვები მონაწილეობდნენ უფროსების ხელმძღვანელობით. დაანთებდნენ ვაზის ნასხლავის, მცენარეთა ტოტების და ჩალაბულასაგან დიდ ცეცხლს — ჭიაკოკონას — ეზოში ან ვენახში და ეშმაკ-კუდიანებს წყევლიდნენ:

— არული კუდიანებსაო!

შემდეგ გადაახტებოდნენ კოცონს და დაიძახებდნენ:

— ჯვარი აქაურობასო!

ხალხის რწმენით, თუ ადამიანს მავნებელი ჰქონდა ტანში შემეჯდარი, გადახტომისას ეს მავნებელი ცეცხლში ჩაყარდებოდა და დაიწვებოდა.

ეს უძველესი ჩვეულება დღესაც სრულდება და ძალიან ახარებს ბავშვებს. მეტად ლამაზად მოჩანს ჭიაკოკონობისას შეღამებულზე ჩვენი მთისა და ბარის სოფლები. მხოლოდ ამ დროს ხმელი ტოტები უნდა დაეწვათ და არა საბურავები.

ქართლში ამბობდნენ, რომ ჭიაკოკონობა ღამეს გრძნეულები ბრუტსაბძელას მთაზე იკრიბებოდნენ. იმერული ლეგენდის მიხედვით ეშმაკ-კუდიანები ამ დღეს ტაბაკელას (ტაბაკინის) მთაზე გროვდებიან თავიანთ უფროსთან — როკაპთანო, ამასვე ამბობდნენ გურიასა და სამეგრელოში. ეშმაკების შეკრების ადგილად ასახელებდნენ აგრეთვე სვანეთის მწვერვალ უშბას და აჩხოტის მინდორს ხეში.

ეს ჩვეულება დამყარებულია უძველეს წარმოდგენაზე, რომლის მიხედვით ცეცხლი ავი სულების საწინააღმდეგო საშუალებად ითვლებოდა. ამასთანავე იგი ქრისტიანობამაც დაიახლოვა, რადგან ვნების კვირაში ეწყობა და თანაც ეშმაკებს ჯვრის, ქრისტესა და ღვთისმშობლის სახელით ამინებენ. ხვესურეთში ამ დროს „კუდიან წუხრას“ ეძახდნენ. აქ ოთხშაბათს საღამოს დედაკაცები ყველაფერს ჯვარს გაუკეთებდნენ ნახშირით და ამბობდნენ:

— ქრისტეს დედამ დაგკრას ბეჭედი, ქრისტეს დედამ, მარიამმაო!

ასკილის ტოტებს კარის თავზე, საკვამურში და სარკმელში დადებდნენ და იტყოდნენ:

— კუდიანს შეხმას ფეხიო!

ბავშვები ჭიაკოკონასთან ეკლისგან დამზადებულ ისარს ფრთებს გაუკეთებდნენ, მერე ცეცხლს წაუკიდებდნენ, შორს გადაისროდნენ და დაიძახებდნენ:

— კუდიანებო, ჩვენსას ნურას წაიღებთ, თავისა შასვით და შაჭამეთო!

სვანეთში ოჯახის უფროსი ნაჯახს აიღებდა, ბავშვები — მუგუზლებს, ყველანი გარეთ გაცვივდებოდნენ ეშმაკების გასადევნად და იძახდნენ:

— ფრთები დაგეწვათ მავნე სულებს, ჩვენ ჯვარი გვეწეროსო!

ჭიაკოკონობასთან ერთად უნდა მოვიხსენიოთ ერთი ჩვეულება, რომელსაც ბავშვები ასრულებდნენ აღდგომის წინაღღეს თუშეთში, ხვესა და ხვესურეთში. ესაა მარხვის გოდრის დაგორება ანუ „მარხვის ჩატკეცვა“. ბავშვები გოდორს ჩალა-თივით გატენიდნენ, ცეცხლს წაუკიდებდნენ და ფერდობზე დააგორებდნენ, თან მისდევდნენ, ზედ გადახტომას ცდილობდნენ, ჯოხებით სცემდნენ და ქვებს ესროდნენ. ზოგ სოფელში სანამ დააგორებდნენ, გოგონები ცეცხლმოკიდებულ გოდორთან ტირილს გამართავდნენ — ლეკის სახლი იწვისო. ბოლოს ბიჭები გოდორს წყალში ჩააგდებდნენ, ჩააქრობდნენ და მხიარულები ბრუნდებოდნენ უკან — მარხვა ჩავტკიცეთო (გავისტუმრეთო).

ხვესურეთში ამ დღეს მარიამწმინდობას ეძახდნენ. რომელი ბავშვიც ცეცხლმოკიდებულ გოდორზე გადახტებოდა, ეძლეოდა „სახელ-სახსოვარი“ — ცხრა ხინკალი. ბოლოს ბავშვები მარიამწმინდის დროშას და ჯვარს აიღებდნენ და დედა მარიამს სოფლისა და მათი ოჯახების წყალობას შესთხოვდნენ.

ჭონა

აღდგომის წინა კვირაში, უმეტესად მის წინაღამეს, ახალგაზრდები კარდაკარ ჩამოივლიდნენ სოფელში და მღეროდნენ საგანგებო სიმღერას — ჭონას. უკრაინულ სალამურზე, შაირობდნენ, მართავდნენ ცეკვა-თამაშსა და ჭიდაობას.

შემდეგ სიმღერით ულოცავდნენ ყველა ოჯახს აღდგომის შემობრძანებას. დამხვდურებს მათთვის კვერცხი უნდა ეჩუქებინათ. ზემო იმერეთში ასეთ სიმღერას მღეროდნენ.

*აი, კიჭები, კიჭები, კვერცხებზე დევიკრიჭები,
ალათასა, ბალათასა, ხელი ჩაჰკარ კალათასა,
ამოიღე ორი კვერცხი, ღმერთი მოგცემს ბარაქასა,
მთაში ბორბლები დავთაღე, წამოვიდა გორებითა,
შენი ოჯახი აივსო, პურითა და ქონებითა,
არიელი მარიელი, ნუ გაგვიშვებ ცარიელი...*

ამ ჩვეულებას ჭონა ეწოდება. მის მონაწილეებს სახეზე ჩამოფარებული ჰქონდათ მწარე კვანძის (ხაპის) ნიღბები, რომელზედაც პირი, კბილები და თვალები იყო ამოჭრილი. კბილებად კვანძის ნიღბს სიმინდის მარცვლებს უკეთებდნენ, უღვაშებად — სიმინდისვე უღვაშს. ზოგ კუთხეში მათ ტყავ-ბეწვეულის ტანსაცმელიც ეცვათ, თითქმის შენიღბულები იყვნენ.

ქართლში ჭონაზე განსხვავებულ სიმღერას მოისმენდით:

*ალათასა, ბალათასა, ჩამოვიდებ კალათასა,
დედი, ერთი კვერცხი მომე, ღმერთი მოგცემს ბარაქასა.
ახალი სახლი დაგიდგამს, გარს შემოვირტყამს ფიჭვიო,
ღმერთმა ყველა გაგიზარდოს, გოგო იყოს თუ ბიჭიო...*

მერე ამასაც იმღერებდნენ:

*დათვმა ყანა მოგვიძოვა თავის ორი ბელითაო,
ადე, გოგო, კვერცხი ჩადე შენი ორი ხელითაო.*

ჭონა ქრისტიანობამდე საგანგებო სიმღერა ყოფილა, რომელიც შემდეგ აღდგომასთან დაუკავშირებიათ.

სამცხე-ჯავახეთში ჭონაზე დიდი მარხვის ბოლო კვირაში მიდიოდნენ. 5-6 ვაჟი სალამურს უკრადა, შეგროვდებოდნენ სოფლის გოგო-ბიჭები და გამართავდნენ ცეკვა-თამაშს. შემდეგ ოჯახებს დაუვლიდნენ ასეთი სიმღერით:

*ჭონას დავალთ ვალობითა, ღმერთი თქვენი წყალობითა,
ლოცვას ღამიანთ მოისმენთ ქრისტე ღმერთის ბრძანებითა,
ლიტანიას შემოუვლით სანთელ-კელაპტარებითა,
გარდამოხსნას დასცქერიხართ თქვენ კეთილი თვალებითა.
ადე, ქალო, კვერცხი ჩადე შენი ოქროს ხელებითა,
ადგა ქალი, დაძრა ტანი, ქვეშ გობია, ზედ საცერი,
აღვა ცრა და მუშკი ზილა, აცხო იმან ქადა პური,
ერთი ვუთხარ, ორი მომცა, ცხონდა იმის მამის სული.*

ამ სიმღერით ბანის ერდოდან კალათას ჩაუშვებდნენ, სადაც დიასახლისი კვერცხებს ჩააწყობდა. თუ ოჯახში ახალშობილი ჰყავდათ, მასაც სიმღერით მიულოცავდნენ. მეორე ოჯახის ბანზე ახალ სიმღერას იმღერებდნენ:

*ჩიტი ღობეზე შემოჯდა, იბახდა ქიშმიშობასა,
ღმერთმა სუყველა დაგასწროთ აღდგომა ქრისტე-შობასა...*

თუ დასახლისი კვრცხის გამოტანას დააგვიანებდა, მაშინ მღეროდნენ:

ტყეში წველ, შუშა მოვჭერ,
გამოთალე როდინიო,
პატარძლებო, გაგვისტუმრეთ,
მოგვეწყინა ლოდინიო.

ყვავილთა დღესასწაული

კახეთში ვარდობისთვეში იმართებოდა ყვავილთა დღესასწაული — არიფანა. ბავშვები შინიდან წაიღებდნენ პურ-მარილს, უმეტესად ტკბილეულს, ტკბილ სასმელებს და ბუნებაში გაშლიდნენ სუფრას, რომელიც ამასთანავე ვარდებით, ზიზილებითა და სხვა ყვავილებით იყო დამშვენებული. თვით ბავშვებს ყვავილთა გვირგვინები ედგათ თავზე, უმეტესად გვირილებისა. იქვე ირჩევდნენ ამ დღესასწაულის დიასახლისს, რომელიც ზრუნავდა ყველა მონაწილეზე. ბავშვები მღეროდნენ, ამბობდნენ ლექსებს, ცეკვავდნენ და თამაშობდნენ.

ქვემო ქართლში არიფანას გოგონები მართავდნენ უმეტესად ზაფხულის დამდეგს, ამადლების დღესასწაულის დროს. დილით ისინი მინდორში მიდიოდნენ, დაკრეფდნენ ყვავილებს და კონებად შეკრულს დებდნენ ქილაში, სადაც უმძრახად მოტანილი წყალი ესხა. შემდეგ სოფელში ჩამოივლიდნენ, ამ ყვავილებს ძროხების პატრონების ეზოებში გადააბნევდნენ და მღეროდნენ:

*ჭია-ჭუა გადაყვარე,
ვარდის კონა შემოყვარე,
ეს ზიზილა თქვენ,
სალამოს რძე თქვენ,
დილის რძე კი ჩვენ...*

ძროხების პატრონები ბავშვებს რძეს, კვერცხებს და შაქარს აძლევდნენ. ახალგაზრდები ამით ტკბილ კორკოტს ხარშავდნენ და სუფრას ბუნებაში შლიდნენ.

ნადი

ნადი წარმოადგენდა თანასოფლელთა ურთიერთდახმარების ფორმას, როცა ერთი გლეხის ყანას მეზობლები და ახლობლები ერთად ამუშავებდნენ. საქართველოს სხვადასხვა მხარეში სიმინდის თოხნაზე, მარგელასა და მოსავლის აღებაზე ნადს იწვევდნენ. ნადში ხალისით მიდიოდნენ, იგი შრომასთან შერწყმულ ზეიმად მიაჩნდათ. ამ დროს სიმღერის თანხლებით მუშაობდნენ. ამ სიმღერებს ნადური ანუ ყანური ეწოდებოდა. გურიაში ნადის წვერთა რიცხვსაც სიმღერა განსაზღვრავდა — 8-12 კაცი მაინც უნდა ყოფილიყო, ხოლო თუ ორპირად იმღერებდნენ, მაშინ 16-24 მთოხნელ-მომღერალი უნდა მოეწვიათ. რვა კაციან ნადში მომღერალთა ფუნქციები ასე ნაწილდებოდა: ორი დამწყები იყო, ორი — გამყვანი (გადამძახებელი), ხოლო ორ-ორს ბანი უნდა ეთქვა. მთქმელი სიმღერის ორგანიზატორი იყო, გამყვანი ტექსტს ბანამდე მიიტანდა, ხოლო ბანი ერთ მთლიანობად კრავდა. ნადური მღორედ იწყებოდა და თანდათან მალღღებოდა. ნადურის ტექსტებს გურიაში საჩივრები ეწოდებოდა. აი, ერთი მათგანი:

*ელამა თუ მელამაო, ჩიტი მოკლა ხველამაო,
მევა გერიტი სანახავად, არ გაუშვა დედამაო.
— მიმაული ბვერი ვნახე, მომაული ველარაო.*

ზოგი მომღერალი ახალ-ახალ ლექსებს გამოურევდა საჩივრებში. გარდა საჩივრებისა, იმღერებოდა სახუმაროები — ყბისსაქცევები. თუ მასპინძლის ყანას ადრე მორჩებოდნენ, მეზობლის ყანაში გადავიდოდნენ სიმღერით:

*ჩვენ არ გვეყო შენი ყანა,
მეზობელმა წაგვიყვანა...*

მასპინძელს ნადი დიდ პატივში ჰყავდა — დღეში ოთხჯერ კვებავდა. დილით საუზმეს მიართმევდა, შუადღისას — სადილს, შემდეგ — სამხარს და ბოლოს — ვახშამს. ამის მიხედვით საუზმემდე დილის ნადურს მღეროდნენ, სადილამდე — შუადღის ნადურს, შემდეგ სამხრისა და საღამოს ნადურს.

თუ სადილს დააგვიანებდნენ, მაშინ მასპინძელს მიუმღერებდნენ:

*მიმინოსა მწყერი უყვარს, შევარდენსა ნადირობა,
თუ მასპინძელს ნადი უყვარს, აწი კია სადილობაო...*

როცა სადილის მომტანი გამოჩნდებოდა, მაშინ მღეროდნენ:

*შემოსდახე, ბიჭო, ოსა, მესადილეც ქე გამოჩნდა,
დადგი გოგო კალათაო, ჩვენ ჩამოვალთ ბარადაო...*

სიმღერით შრომას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ამ დროს ნადი უფრო ნაყოფიერად მუშაობდა. სიმღერის რიტმს თოხის მოძრაობა მიჰყვებოდა და მთოხნელთა მოქმედება ერთიან მოქმედებად ყალიბდებოდა. ამიტომ ვისაც სიმღერა არ შეეძლო, ნადთან ვერ თოხნიდა, ცალკე უნდა ემუშავა. თუ ახლომდებარე ყანებში ორი ნადი მუშაობდა, მაშინ ისინი რიგ-რიგობით მღეროდნენ.

გურიის სხვადასხვა სოფლებში ნადურის განსხვავებული სახეები არსებობდა — საჯაოხურა, ქობულეთურა, გურიანთულა, შემოქმედურა და სხვა.

ნადით ამუშავებდნენ აუდმოფი, გადასახლებული ან ჯარში გაწვეული მეზობლების ყანებს. ამ დროს პატრონს არ აწუხებდნენ, თავისი ხარჯით მიდიოდნენ სამუშაოდ.

სიმინდის აღებაც, უმეტესად, ნადის საშუალებით ხდებოდა.

გურიაში სიმინდის ტეხვისა და რჩევის დროს შესრულებულ სიმღერას „ხელხვაჲ“ ეწოდება. იგი, ისევე როგორც ნადური, შრომის სიმღერაა. მის რიტმს სიმინდის მრჩეველები ხელებს აყოლებდნენ და შრომა და სიმღერა ერთიანდებოდა. ხელხვავს ორი გუნდი მღეროდა — ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს, როგორც სიმღერაში, ისე შრომაში. პაექრობაში ძირითადად ვაჟებისა და ქალიშვილების გუნდები მონაწილეობდნენ. მხიარულ შრომასა და სიმღერაში საქმეც სწრაფად კეთდებოდა, გარჩეული სიმინდის ტაროები ხვავებად იდგა, რომლებსაც მალე ნალიაში დააბინავებდნენ. მანამდე კი მასპინძელი ვახშამზე ეპატიჟებოდა ნადის წვერებს — მთავარი მოღვენა იწყებოდა. მალე სუფრის „ხელხვავს“ დააგუგუნებდნენ, მას ახალგაზრდების ცეკვა მოჰყვებოდა და დიდხანს ახალისებდა ღამეს მშრომელთა მხიარული ხმები.

სამეგრელოში სიმინდის აღების დროს გამართული ნადის თითოეულ მონაწილეს განსაზღვრული საქმე ევალებოდა. სიმინდს ტეხდა „მატახალი“, ჩალას „მაჭკირალი“ ჭრიდა,

„მაკირალი“ კონას კონავდა, ხოლო „მაზვენაი“ ზვინს დგამდა. სიმინდის სარჩევად აქაც ნადს აწყობდნენ, იგი ღამით იმართებოდა მთვარის ან ჭრაქის შუქზე. მასში ძირითადად ახალგაზრდა ქალები და ვაჟები მონაწილეობდნენ. ნადის წვერები ერთობოდნენ, მღეროდნენ, ცეკვავდნენ.

„ხელხავს“ სამეგრელოშიც მღეროდნენ:

*ხემხვაიოდა, ხვარიელი, ოხო, ხო,
ხემხვაიოდა, ხვარიელი, ოხო, ხო,
ჩქინ მენძილი ტარიელი, ოხო, ხო,
ჩქინ მაღაზა ეფშა რედო, ოხო, ხო,
ნტერეფიში — ცარიელი, ოხო, ხო,
ხემხვაიოდა, ხვარიელი, ოხო, ხო,
ხემხვაიოდა, ხვარიელი, ოხო, ხო,
ჩვენი მასპინძელი ტარიელი, ოხო, ხო,
ჩვენი ბელელი სავსე და, ოხო, ხო,
მტრებისა კი ცარიელი, ოხო, ხო...*

ნადს იწვევდნენ ღაზეთშიც და იქაც სიმღერით მუშაობდნენ. სასიძო ნადს იწვევდა საცოლის ოჯახის სასარგებლოდ, ხოლო დანიშნული ქალიშვილი ქალების ნადს იწვევდა საქმროს ოჯახისათვის.

ახლა იმერეთში გადმოვინაცვლოთ. აქ თოხნისას სიმღერას ღმერთის ხსენებითა და მასპინძლის ქებით იწყებდნენ:

*პირველად ღმერთი ვახსენოთ, ის უფრო დიდებულია,
ღმერთი ისე შეგვეწვევა, როგორც რომ ვაღდებულია!..
ცამა დასჭეჯა, დაბდგვინა, ზეცით შეიქნა გვიგვინი,
შენ დიდო ღმერთო, მოგვასწარ მასპინძლის შვილსა გვირგვინი!
რიონი მოდიდებულა, ხე მოაქვს ძირიანათა
მასპინძელ დამალოცვინე ცოლიან-შვილიანათა.*

ყანას გულიანი თოხნა უნდა, ტყუილად კი არ უთქვამს ხალხს, სიმინდი თოხის შვილიაო. გასამხნეველად ასეთ სიმღერასაც შემოსძახებდნენ:

*ვთოხნოთ და ვთოხნოთ სიმინდი, ბიჭებო, ნუ ხართ უგულოთ,
პერი, ბიჭო, გენაცვალე, თოხნური დავაგუგუნოთ..*

ეპყრო ვენახის დასამუშაველადაც იყენებდნენ ნადს. ვაზს ხომ ოდითგანვე სიყვარულით ეწყობოდა ქართველი კაცი. ვენახის თოხნა იმერულ სოფელში ყველაზე მნიშვნელოვან საქმიანობად იყო მიჩნეული და ამ დროს სიმღერაც ხშირად გაისმოდა, კახეთშიც სიმღერით ეფერებოდნენ მარჩენალ ზვარს.

*დავთოხნოთ, ძმებო, ვენახი, ღამაზად შეკაზმულია,
ღრმადაც ჩაუშვათ თოხები, სიმღერები ვთქვათ ძმურია...*

როცა ხორბალი შემოვა, ყანას მზეკაბანი ამშვენებს — ნიავის დაძვრისას მზის სხივებზე დელავს, ლივლივებს ტალღებივით, ირხევა და ფერებად იღვრება. აღმოსავლეთ საქართველოში

პურის მოსამკელად მოწვეულ ნადს მამითადი ეწოდებოდა. ყანაში მუშებს შუაში მეთაური ჩაუდგებოდა და სიმღერის წამოწყებით მკის დაწყების ნიშანს იძლეოდა. მამითადში მღეროდნენ:

*გლესავ და გლესავ, ნამგალო, ნამგალო ჩემო რკინაო,
გასჭერ, გამიძებ წინაო, ნამგალო ჩემო რკინაო,
ბიჭო, პური შემოსულა, ნამგალო ჩემო რკინაო,
ლელაავს, ბზინავს ოქროსფერად, ნამგალო ჩემო რკინაო,
მუშის თვალი შიგ ტრიალებს, ნამგალო ჩემო რკინაო,
მოდით, ნახეთ, თუ არ გჯერათ, ნამგალო ჩემო რკინაო...*

პოოპუნას შეძახილზე ნამგალს რიტმულად ამუშავებდნენ. თვით ნამგალიც სიმღერით ილესებოდა:

*გაგლესოთ, ბიჭო, ნამგალი,
პური შეგვექნა სამკალი...*

მკის დამთავრებისას იტყოდნენ:

*დარ მოხნულო, დარ მოძკილო,
დარშიამც გაილეწები,
ორმოს ჩადი, ძველად გადი,
სალხინოდ, საქორწინოდ დაიხარჯები!*

ნადი და მამითადი შრომაში სიმღერით შეჯიბრების სადღესასწაულო სანახაობაც იყო.

ნადს იწვევდნენ საქართველოს ყველა მხარეში. მაგალითად, ფშავში ნადი იკრიბებოდა სალოცავის — ხატის ყანის მოსამკელად. მომკელები ჯერ ხატში მიდიოდნენ, საკლაგს მიიყვანდნენ და ლუღს დაამზადებდნენ. ხვეისბერი ხატის ყმებს დალოცავდა, გარდაცვლილებს მოიგონებდა, მერე გაუძღვებოდა ნადის წვერებს, პირველი გამოჭრიდა თავთავს ქერის ყანაში და იტყოდა:

— ღმერთო და ჩვენო სალოცავო, შენ უშველე შენთა ყმათა ნადში მოსულთა თავის მოვალეობის ასასრულებლად. დაუტანე მადლი და ბარაქა ნაშრომ-ნაამაგარსაცა და მიეც მადლი შენი ქეროქროთაცა!..

სამკალს ისევ ხვეისბერი დაამთავრებდა. მერე ყველანი ხატში შეიკრიბებოდნენ, გაიშლებოდა სუფრა და დაიწყებოდა ლუღის სმა. ბოლოს ხატის მსახურები — დასტურები მოსავალს ხატის ბელელში ინახავდნენ.

მთიულეთ-გუდამაყარში ურთიერთდახმარების სახეებს ეწოდებოდა: „მუშათ შეყრა“ — საძირკვლის გაჭრის, სახლის გამართვის, ახოს აღების, თიბვისა და მკის დროს; „მონდავი“ — ხვნა-თესვისას; „საქმის სადამოს“ ქალები ხელსაქმეში ეხმარებოდნენ ერთმანეთს.

მძიმე ტვირთის გადატანის დროს ლაზეთში, აჭარასა და გურიაში ნადი „ელესას“ მღეროდა. იგი შრომის წარმმართველი, ულექსო სიმღერაა.

გონჯაობა-ლაზარობა

როცა სოფელში გვალვა დადგებოდა და მოსავალს საფრთხე დაემუქრებოდა, საქართველოს ყველა მხარეში წვიმის მოსაყვან წეს-ჩვეულებას მიმართავდნენ. ხატს ან ჯვარს გამოსვენებდნენ ეკლესიიდან და მდინარეში აბანავებდნენ. წინ მღვდელი მიდიოდა ხატით ხელში, უკან ფეხშიშველა ხალხი მისდევდა. გაბანდა ხუცესი ხატს და უკანდაბრუნებულებს ხშირად წვიმა წამოეწეოდათ ხოლმე.

თუ ხატის გაბანვა არ უშველიდათ, სანთელსა და განატყეს წაიღებდნენ სალოცავზე, საკლავს გაიყოლებდნენ, შუბლს სანთლით შეურუჯავდნენ, ღმერთს წვიმის მოსვლას სთხოვდნენ, მერე სოფელში დაბრუნდებოდნენ და საერთო ხარჯით ღვინის გამართავდნენ. როცა ნადიმი გათავდებოდა, ღამით საამო წვიმა მოვიდოდა. ზოგჯერ მთაში მდებარე ტბაზე მიდიოდნენ და წვიმის მოსაყვანად ქვის ჩაგდებით წყალს შეარხევდნენ.

გონჯაობა ანუ ლაზარობა გვალვის ან წვიმის საწინააღმდეგო სავედრებელი მსვლელობა იყო და მასში ძირითადად ბავშვები მონაწილეობდნენ. რაჭაში იგი ასე ტარდებოდა: ტანს ზევით გაშიშვლებულ, ნახშირით გამურულ და ზარებიან ჯოხზე შემჯდარ ბიჭს დაჰყვებოდნენ უკან სოფლის კაცები წელიანი დოქებით, წუწავდნენ და მღეროდნენ:

*გონჯა მოდგა კარებსაო,
აყვრილებს თვალებსაო,
ღმერთო, წვიმა მოიყვანე,
მოუხდება ყანებსაო...*

თან სოფელ-სოფელ დადიოდნენ, ხუმრობდნენ, გოგოებს ეცეკვებოდნენ, კვერცხებს, ყველს და სხვა სანოვარს აგროვებდნენ. მერე ერთად სხდებოდნენ და ღვინის მართავდნენ, რომელშიც მესტვირეც მონაწილეობდა.

ზოგჯერ გონჯაობაზე ასე ევედრებოდნენ ღმერთს:

*მწამს ერთი ღმერთი,
მამა ყოვლისა შემოქმედი,
მპყრობელი ცისა და ქვეყნისა.
ჰეი, უფალო და მეუფეო,
გვადირსე ნამი,
ვიყოთ შენი მვედრებელი,
მოგვეცი სასმელი და საჭმელი,
ნუ გამოგვიღვე ცხოვრების წყაროს.*

გონჯაობა საქართველოს სხვა კუთხეებში ოდნავ განსხვავებული წესით ტარდებოდა. იმერეთში გონჯას მთლად გაშიშვლებული და გამურული 10-13 წლის ბიჭი განასახიერებდა. მას ხელში ჯოხი ეჭირა და მღეროდა:

*გონჯა მოდგა კარსა,
აბრიალებს თვალსა,
ვინც საციქველი არ მისცეს,
გვალვა მის ყანასა...*

სახლიდან მასპინძელი გამოვიდოდა, კვერცხებსა და ფქვილს აძლევდა გოგო-ბიჭების ჯგუფს და წყალს გადაასხამდა.

რაჭაში, იმერეთსა და სვანეთში ამ ჩვეულებას გონჯაობას ეძახდნენ, ქართლში, მესხეთ-ჯავახეთსა და საინგილოში — ლაზარობას.

მესხეთ-ჯავახეთში სოფლის გოგო-ბიჭები იკრიბებოდნენ, ერთ ქალწულს თავზე თასს დაადგამდნენ და ზედ შარფს გადააფარებდნენ. ოჯახის პატრონები თასში წყალს ასხამდნენ და საჩუქრებს იძლეოდნენ.

ლაზეთში წვიმის მოსაყვანად მაღალ მთაზე მაღლიან მეზობლებს გაგზავნიდნენ, რომლებიც წვიმის მოსვლისათვის ლოცულობდნენ.

საინგილოში ახალგაზრდებს წინ ბელადი მიუძღოდა, ძალიან დიდი დედოფალა ეჭირა ხელში და მღეროდა:

*დღეს მოგვეცით ფქვილიო,
ხვალ გამოვა მზეო...*

შეგროვებულ სანოვაგეს ჰყიდდნენ და მისი საფასურით ბატკანსა და თხას ყიდულობდნენ. ბატკანს ღმერთს შესწირავდნენ, თხას — ელიას.

ელია წვიმის მომყვან ღვთაებად ითვლებოდა, ლაზარეც ამინდის ღვთაება იყო.

ქართლში ლაზარობაში ქალები და ბავშვები მონაწილეობდნენ, თიხის ან ხისგან გაკეთებულ, ბავშვის ტანსაცმელში გამოწყობილ „ლაზარეს“ ამინდის თოჯინას დაატარებდნენ და მღეროდნენ:

*ახ, ლაზარე, ლაზარე,
ლაზარ მოდვა კარსა,
აბრიალებს თვალსა,
ცხავი აცხავებულა,
წვიმა გაჩქარებულა,
ღმერთო, მოგვეც ცის ნამი,
აღარ გვინდა მზის თვალი...*

ავდარში მღეროდნენ:

*აღარ გვინდა ცის ნამი,
ღმერთო, მოგვეც მზის თვალი!*

შავშეთში, კერძოდ, იმერხევში ლაზარობაში მხოლოდ ბავშვები მონაწილეობდნენ, საწესო სიმღერის შემდეგ გამოვიდოდა სახლის პატრონი და მათ კალათში კარაქს, ყველს, კვერცხს, ფქვილს და ტკბილეულს ჩაუწყობდა. მერე კი თუ წვიმა სურდათ, წყალს მიასხამდა მათ, ხოლო თუ მზეს თხოვდნენ ღმერთს, ნაკვერჩხლებს მიაყრიდა. იმ მოსახლეს, რომელიც სიძუნწეს გამოიჩინდა, ბავშვები ცოცხს ჰპარავდნენ და მდინარეში ჩაჰკიდებდნენ ამინდის გამოცვლამდე. შემდეგ კი ჩუმად მიუგდებდნენ უკან.

ესე იგი, უნდოდათ — წვიმას მოიყვანდნენ, უნდოდათ — დარს დაიყენებდნენ.

სამეგრელოში ამინდის თოჯინას ბოჭყუდიას, ძიძიკვაკვას ან ძივოეს ეძახდნენ; ქართლ-კახეთში, მესხეთ-ჯავახეთსა და აჭარაში — ლაზარეს; იმერეთსა და რაჭა-ლეჩხუმში — გონჯოს; საინგილოში — კოტიკოტიას; თუშეთში — საწვიმარ გუგას.

ბოლო დროს გონჯაობა-ლაზარობას მხოლოდ ბავშვები ასრულებდნენ, როგორც გასართობ საშუალებას.

შუამთობა

შუამთობა ძალიან მშვენიერი ქართული ხალხური დღესასწაულია, რომელიც აჭარაში იმართებოდა და ახლაც ეწყობა ხოლმე. ეს დღესასწაული მესაქონლეობის განვითარებასთანაა დაკავშირებული და ნაყოფიერების სიმბოლურ ქმედებებს შეიცავს. იგი იმართებოდა ივლისის ბოლოს ან აგვისტოს დასაწყისში. ამ დროს სოფლად მყოფნი მთებში მიდიოდნენ, სადაც მწყემსები და მენახირეები იმყოფებოდნენ. სოფელში ამ დროს მთავარი სამუშაოები დამთავრებული იყო, ამიტომ ყველას შეეძლო მთაში წასვლა. მიდიოდნენ თვით მოხუცებიც და ბავშვებიც. ოჯახში თვითო ადამიანი რჩებოდა. მთაში წასულებს მიჰქონდათ უამრავი სანოჯახე და საჩუქრები იალალზე მყოფთათვის და იქ ერთ კვირამდე რჩებოდნენ. ყოველ დღე იმართებოდა ზეიმი, ღვინო, დოღი, შაირობა და სხვა.

შუამთობის დღესასწაული შავშეთსა და მესხეთშიც ეწეობოდა. უფრო მეტიც, იგი მთელ თანამედროვე და ისტორიული სამხრეთ საქართველოს მხარეთა დღესასწაულს წარმოადგენდა. შუამთობა ეწოდებოდა იმიტომ, რომ იგი მთაზე მესაქონლეთა ყოფნის შუა პერიოდს ემთხვეოდა. ლიგანის ხეობაში ამ დღესასწაულს მარიამობის სახელით მოიხსენიებენ. ფიქრობენ, რომ შუამთობის შემადგენელი ქრისტიანული წეს-ჩვეულებები დაეწეებას მიეცა. მთაში წასვლის დროს სოფლის თავკაცები ადგენდნენ და მგზავრობა კოლექტიურად ეწეობოდა. ამ მშვენიერმა დღესასწაულმა ჩვენს დრომდე მოაღწია.

შუამთობა ზოგ სოფელში უმეტესად ქალების დღესასწაულად ითვლებოდა. ახალ ტანსაცმელში, სადღესასწაულოდ გამოწყობილი, ქოლგადახურული ქალები მოკაზმულ ცხენებზე ამხედრებულები, როცა მთის ფერდობს შეეფინებოდნენ აჭარის თვალწარმტაცი ბუნება კიდევ უფრო დამშვენდებოდა. შუამთობაზე სასიძოს ოჯახი პატიჟებდა საპატარძლოს. მას გაუგზავნიდნენ შეკაზმულ ცხენს, საპატარძლო კაბას და ქოლგას. ქალებს ცხენოსანი ან ქვეითი მამაკაცები მიაცილებდნენ იარაღსხმულნი, ჩონგურის, საზის, ფანდურის, გარმონის, ჭიბონისა და დოლის თანხლებით. ქალები ერთმანეთსაც ეჯიბრებოდნენ ცხენოსნობაში. დანიშნული ქალი მთაში ღამეს თავისი მამის ბინაში ათევდა, მხოლოდ სტუმრად მიიწვევდნენ საქმროს ახლობლები. ხალხურ ლექსში ნათქვამია:

*მზე ამოვა და ქვეყანას ეფინება მზისა თვალი,
მორთული და მოკაზმული ცხენზე ჯდება ყველა ქალი.*

გზად წყაროებთან ჩერდებოდნენ, გაშლიდნენ სუფრას, იმართებოდა ცეკვა-თამაში და სიმღერა. მთაში ასულებს თვალწინ გადაეშლებოდათ ულამაზესი, მწვანით და ათასგვარი ყვავილებით შემკული საძოვრები, რომლებზეც ცხვრის ფარები და ნახირი იყო გადაფენილი. მისვლისას თოფების სროლას ატეხდნენ, ცივ წყაროებთან გამართულ ბინებში მონატრებული ახლობლები ხვდებოდნენ ერთმანეთს. ნამგზავრი სტუმრების დასვენების შემდეგ იწყებოდა ზეიმი. ყოველ მომდევნო დღეს გრძელდებოდა გართობა, ლხინი, ცეკვა-თამაში, სიმღერა, მეღვინეთა შეჯიბრება — შაირობა, ჯირითი, დოლი, ჭიდაობა, თოფის სროლა მიზანში. ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ სოფლები, ხეობები, აგარაკები. განსაკუთრებით დიდი მოწონება ჰქონია პოეტურ შეჯიბრს, შეღამებისას სერებზე კოცონს დაანთებდნენ და იწყებოდა გაშაირება, ზღაპრების მოყოლა, ცეკვა-თამაში, რომელიც ხალხურ შემოქმედებაში ასეა ასახული:

*ფანდური და ლექსების თქმა, შაირების ღვარად დენა,
ამ მხარისა და იმ მხარის პასუხი და არ დათმენა.
აქა ჩნდება, ვისაცა აქვს სიტყვების თქმის დიდი ნიჭი,
შაირებში ერთ-მეორეს უჯდებიან გოგო-ბიჭი.*

ამ დროს იქმნებოდა სახოტბო, სახუმარო და სატრფიალო ლექსები.

*შეიყარა ხალხი მთაში და დაუკრეს ჭიბონია,
ჰადე, გოგოვ, შენაც წამო და გავაბათ წიქოლია.*

წიქოლი, ფადიკო-ქოჩეგური და „აქლემის შეკაზმვა“ ხალხური თამაშები იყო, რომლებსაც შუამთობაზე ასრულებდნენ. ფადიკო-ქოჩეგური ბერიკაობას მოგვაგონებდა, ხოლო „აქლემის შეკაზმვის“ დროს ხისაგან გამოთლილი აქლემით დადიოდნენ, ხალხს აცინებდნენ და საჩუქრებს იღებდნენ. ზოგან მთავარი სანახაობა ბუღების შერკინება იყო. ცეკვებიდან ასრულებდნენ ხორუმს, ოპონანას, განდაგანას და სხვებს.

ტიველი

ტიველი ქართველი გლეხისათვის შრომასთან წილნაყარ დღესასწაულს წარმოადგენდა და ასეა დღესაც. მაგრამ ამ დღესასწაულამდე დიდი შრომაა გასაწევი. გასხვლა და გათოხენა, ახვევა და გაფურჩქნა, შეყელვა და შეწამვლა, მორწყვა და კიდეც რამდენი რამაა საჭირო ვაზისათვის. გარდა ამისა ვენახთან დაკავშირებული მრავალი წეს-ჩვეულება არსებობდა, რომელთა შესრულება ხალხის რწმენით უხვ მოსავალს უზრუნველყოფდა.

აღი თვალისაგან ვენახის დაცვის მიზნით დიდ ხუთშაბათს კახეთში ვაზის სარეზზე და მარანზე ასკილის ტოტებს ჰკიდებდნენ. ყვავილობის დროს ვენახის წინა მხარეს ვაზებს წითელი ქსოვილის შელოცვილი ნაჭრები ჰკიდებდნენ. ზოგიერთი სალოცავზე მიდიდოდა და უფალს შესთხოვდა:

— გადაარჩინე ვენახები წვიმებისაგან, ქარიშხლისაგან, სეტყვისაგან, გამოაღებინე ვაზს ნაყოფი, ნუ დააზიანებ მტევანსო!..

მწიფობაში შესულ ვენახში ძეძვის ტოტებს დაჰკიდებდნენ. ყველიერის პარასკევს ქართლში ვაზის დასაცავად კვირტის უქმე იცოდნენ, მამაკაცები უქმობდნენ, რომ ვაზს კვირტი არ გასცვენოდა. განსაკუთრებით სათუთია იგი ყვავილობისას. ვაზს უთქვამს: ნეტავ მე რომ ყვავილში შევალ, ჩემი პატრონი ავად გახდეს, რომ ვერც თვითონ შემოვიდეს ვენახში და ვერც სხვა შემოიყვანოს.

სახალწლოდ თითქმის ყველა კუთხეში სრულდებოდა ვაზისადმი მიძღვნილი რიტუალები — ახალ წელს აცხობდნენ მტევნის კვერს, ვენახში შევიდოდნენ და დიდი მოკრძალებით ულოცავდნენ, ვაზებს ღვინოს გადაასხამდნენ, იქვე მამალს დაკლავდნენ და ჩიჩილაკს დადგამდნენ. ისმოდა ვაზისადმი მიძღვნილი ლოცვა:

— ღმერთო, დიდებულო, მამულის ანგელოზო, ლერწი გვიმრავლე და გაგვიხარე, სიკეთეში მოგვახმარე ხარისა და კაცის ნამუშევარი, ნუ მოაკლებ ჩვენ ყანა-ვენახებს ბარაქასო!

გურიასა და სამეგრელოში ახალ წელს ვენახის დასალოცი რიტუალი მარანში სრულდებოდა.

კახეთში რთველი სექტემბერში იწყება, ასე იყო ადრეც. ქვევრებს დარეცხავდნენ, გოდრებსა და კალათებს მოამზადებდნენ. დილაადრიან ოჯახის უფროსი ვენახში წავიდოდა და ცეცხლს დაანთებდა. შემდეგ ოჯახის წევრები, ნათესავები და სტუმრები მივიდოდნენ საკლავითა და პურ-ღვინით. კრეფის დაწყებამდე ვენახის თავში ისაუზმებდნენ. ოჯახის უფროსი დაილოცებოდა:

— ღმერთო, ბარაქა მოგვეცი, მრავალჯერ შეგვახვედრე ამ დღეს გახარებული და გამრავლებულიო.

ვენახში ჯერ ბავშვები შეცვივდებოდნენ ჟრიაშულით, დიდ-დიდ მტევნებს მოწყვეტდნენ და სუფრაზე დააწყობდნენ. ყველა შეჭამდა თითო მარცვალს ლოცვით, ღმერთმა სიმწარე გვაშოროს, სიტკბო მოგვცესო.

მერე ლოცვითვე რომელიმე წმინდანისადმი შეთქმულ ვაზზე აკიდობს აჭრიდნენ, ოღონდ ნუ დამისეტყვავ და მოსავალი ღვინოში მომახმარეო. ხატისათვის განკუთვნილი ვაზის ხელის ხლება არ შეიძლებოდა, სანამ პირველად მოკრეფილ ყურძენს ხატში არ მიიტანდნენ. კრეფის დაწყებამდე უფროსი კაცი ერთ აკიდოს აჭრიდა და წვილ სანთელთან ერთად სალოცავში მიიტანდა, სანთელს დაანთებდა და დაილოცებოდა, ბარაქა მომეცი, ოჯახი კარგად მიმყოფეო. თუ სალოცავი შორს იყო, მისთვის განკუთვნილ აკიდოს შეინახავდნენ და შემდეგ მიიტანდნენ იქ. კრეფის დაწყებისას ოჯახისათვის საუკეთესო მტევნებს აჭრიდნენ ჯაგნებად. თან პირჯვარს გადაიწერდნენ, ბარაქა ჩვენს საქმესო და დაიწყებდნენ კრეფას. ოჯახის ახლობელი ყურძნით სავსე გოდორს წამოიკიდებდა და იტყოდა, ასე დამძიმდეს ვაზიცო.

რთველში უმეტესად ახალგაზრდები მონაწილეობდნენ, ბავშვებიც ეხმარებოდნენ უფროსებს, ივსებოდა კალათები, გოდრები და ეზიდებოდნენ მარნებისაკენ. თუ ვენახი სახლიდან მოშორებით იყო, ურმებზე უდებდნენ გოდრებსა და კოდებს. თუ ვენახთან მგზავრი გაივლიდა, აუცილებლად ყურძენს მიაწოდებდნენ. ამას მოწმობს ხალხური ლექსიც:

— *სადაური ხარ, სად მიხვალ, საითკენ მიეშურები,*

მოდო, ყურძენი მიირთვი, თითა და ბუდეშურები!..

— *არ მინდა, შენი ჭირიმე, მივალ, გზას მივეშურები...*

რთველი სახალისო შრომითი დღესასწაულია. ყველა მხიარულია და ხალისიანი. ნელა გაიკრიფება ვაზები და დღეც მიიწურება. ბოლოს ვაზს ერთ დიდ მტევანს შეაჭყლეტდნენ ბარაქიანი მოსავლის მიღების ნიშნად. ზოგან რთველის დამთავრებისას სამ ძირ ვაზს გასხლავდნენ, იქვე მსუქან ბავშვს გააგორებდნენ და იტყოდნენ, მერძის ამოდენა მტევნები მოისხიო. ხშირად ერთმანეთსაც დაეჭიდებოდნენ და ვაზებში გაგორდებოდნენ. რთველი დიდი ღვინოთ მთავრდებოდა. ყურძნის მოსავლით გახარებული გლეხი შესაფერის სიმღერასაც შემოსძახებდა:

გენაცვალე, ვაზის ძირო,
შე ბრუნდე და შე ლამაზო,
მინამ პირში სული მიდგა,
შენი ძირი ვალამაზო.

მრავალ ხალხურ ლექსშია გადმოცემული ვაზის სიყვარული და აღწერილია რთველი.

ღვინობისთვის რომ დადგება,
ვენახში გაჩნდება რთველი,
იწურება ყურძნის წვენი,
ღვინო არის მეტად ბევრი.
დამიდახეთ ვაჟკაცებსა,
გამორეცხონ საწნახელი,
მოამზადონ ღვინისათვის,
ქვევრებს მოუღერონ ყელი.

დაიკრიფებოდა კახეთის ვენახები და ყურძნის დაწურვის შემდეგ ალავერდობაც მოდიოდა. მლოცველები შესაწირავითა და პურ-ღვინით ფარდაგებგადაფარებულ ურმებში სხდებოდნენ და ალავერდის მშვენიერი ტაძრისკენ მიემართებოდნენ. ალავერდობაზე მლოცველები არა მარტო კახეთიდან, არამედ ერწო-თიანეთიდან და ფშავ-ხევსურეთიდანაც მიდიოდნენ.

როცა ქართლსა და კახეთში რთველი დამთავრდება, დასავლეთ საქართველოში მაშინ დაიწყება. იმერეთისა და რაჭის ფერდობებს შეფენილი ვენახები ჟრიაძულითა და მხიარულებით აივსება. გზებზე გოდრებით, კოდებითა და ძარებით საუსე ურმები გამოჩნდებიან. რთველს ყურძნის დაწურვა მოსდევს — ტბილის სუნი დატრიალდება ირგვლივ. მერე ფელამუშის მოღუღება და

ჩურჩხელების ამოვლება იწყება. ამ დროს განსაკუთრებით ბავშვები მხიარულობენ. ზოგჯერ დაკრეფილ ვენახებშიც დარბიან და აქა-იქ დარჩენილ ყურძნის მტევნებს ეძებენ.

გურიასა და სამეგრელოში ვენახთან დაკავშირებული საქმიანობიდან ძირითადი რთველი იყო. ყურძნის კრეფის დროს ნადი იკრიბებოდა, გიღლითა და ბაწრით მაღლარს მიაშურებდნენ. ხეზე ავიდოდნენ, გიღლებს ჩამოკიდებდნენ, ტოტებში მოხერხებულ ადგილას ჩაჯდებოდნენ და კრეფას დაიწყებდნენ. გურიაში მაღლარი ჩხავერის კრეფისას, როცა გიღელი გაივსებოდა, მკრეფავი ძირს ჩამოშვებდა სიმღერით — ა გიღელიო. ხის ძირში მყოფი გამომცვლელი სავსე გიღელს ჩამოხსნიდა, თოკზე ცარიელ გიღელს დაკიდებდა და მკრეფავს ასძახებდა, — მშვიდობით ჩამოდიო, მერე სავსე გიღელს იქვე მდგარ გოდორში ცლიდა. ნაშუადღევს სადილზე იკრიბებოდნენ მასპინძლის ოჯახში. ყურძნის კრეფას მეზობლები, მთელი უბანი და სოფელი ერთად იწყებდა. შრომას თან სიმღერა ახლდა, მკრეფავები ერთმანეთს ეშაირობოდნენ:

*ა გიღელა თოხიტარა,
ღორმა ჭური მოვითხარა,
სახლის გვერდზე მოვითანა,
ჰოო, ჰოო, ვოი...*

ახლა მეორე დაიწყებდა:

*ა გიღელა ხარაბუა,
დაგკრიფე და არ აბია,
ჰოო, ჰოო, ვოი...*

უბანი უბანს, სოფელი სოფელს ეშაირობოდა:

*ა გიღელას დრო დამდგარა, ვიღას ახსოვს ყანებიო,
ასკანლებსა გადუკოცნეს ბახველებმა ქალებიო...*

ერთ მხარეს დაწყებული სიმღერა მეორე მხარეს მიიწევა, უბანს გაივლიდა და მთელ სოფელს მოედებოდა...

ზოგ კუთხეში სხვა წესებიც არსებობდა თურმე. მაგალითად, ტაო-კლარჯეთში, კერძოდ, პარხალის სოფლებში, რთვლის დროს ეწყობოდა დღესასწაული, რომლის დროსაც ვაჟები ნახევრად შიშვლდებოდნენ, ტანზე ყურძნის მტევნებს იკიდებდნენ, ფერხულს ცეკვავდნენ და მღეროდნენ.

კეთილი მაცონები

ხალხში სხვადასხვა დაავადებებთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებებიც არსებობდა. განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდებოდნენ გადამდებ ავადმყოფობებს წითელას, ყვავილს, ქუნთრუმას, ყბაყურას და ყვიანახველას. მათ ბატონების სახელით მოწიწებით მოიხსენიებდნენ. მაგალითად, თუ ბავშვს წითელა ბატონები შეხვდებოდა, თვრამეტი დღე უნდა ჩატარებულიყო მისადმი მიძღვნილი სხვადასხვა რიტუალი. ავადმყოფს უნდა მოქცეოდნენ ძალიან სათუთად, რათა ბატონები არ გაჯავრებულიყვნენ. მათ პატივსაცემად აკეთებდნენ ხონჩას. აცხობდნენ ცხენისმაგვარ ტკბილ პურს, თხის პატარა თიკებს, იხვის მაგვარ ნამცხვრებს და ყველაფერს ენდროში ღებავდნენ. ხონჩა მწოლიარე ბავშვის სასთუმალთან იდგა. მასზე აღნიშნულის გარდა ეწყო სხვადასხვა სათამაშოები და ტკბილეული. ხალხს სწამდა, რომ ბატონებს მუსიკა, ცეკვა, ყვავილები და ტკბილეულობა უყვარდა და თუ სურვილს შეუსრულებდნენ, დაავადება იოლად

მოსცილდებოდათ. მღეროდნენ ბატონების საგალობელს „ბატონებოს“. იგი განმკურნებელი სიმღერაა და საბოდიშოსაც ეძახიან. რიგ შემთხვევებში ანთებდნენ ბაზმას — კეცზე ინთებოდა დამტკვრეული ნიგოზი ნაჭუჭთან ერთად.

იმერეთში თუ შემთხვევით დედ-მამა რაიმეს დააშავებდა ბატონების მიმართ, კისერში ღვლერჭს ჩააბამდნენ და ბავშვის ირგვლივ შემოაფორთხილებდნენ. ქართლში თუ ავადმყოფი შეწუხებული იყო, იტყოდნენ ბატონები გაჯავრდნენო, მღუმარედ მივიდოდნენ მდინარესთან, ქვას ამოიღებდნენ, თხილის წნელის რკალზე შეაბამდნენ და დილიდან საღამომდე ყელზე ეკიდათ. გურიაში თოფის სროლა არ შეიძლებოდა, თუ სოფელში ვინმეს ბატონები ჰყავდა.

სამეგრელოში წმინდა ბარბარეს ბატონების მამიდად თვლიდნენ და ბარბარეს ეკლესიაში აგზავნიდნენ შესაწირს, ბატონების მოხდის შემდეგ კი თვით ავადმყოფსაც მიიყვანდნენ ხოლმე.

როცა დათქმული დრო გავიდოდა და ბავშვი მოიკეთებდა, მაშინ ხონჩას გადმოიღებდნენ. დედა ბავშვს წინ გაუძღვებოდა ჩონგურით ხელში. ან დედა უკრავდა ჩონგურს ან მუზობელი. მღეროდნენ იაენანას:

*ლამაზი ბატონებია,
ია და ვარდი ჰფენია,
ბატონებო, მოუოხეთ,
მოუოხეთ, ბატონებო...*

ხონჩას გაიტანდნენ სახლისგან მოშორებით გზის ნაპირზე და დადებდნენ ღობეზე ან ჩირგვზე. ამას ბატონების გადალოცვა ეწოდებოდა.

ქართლში ფეხშიშველნი მიდიოდნენ სახადიან ავადმყოფთან და ასე მღეროდნენ ბატონების პატესაცემად:

*იაენანა, ვარდო ნანა, იაენანინაო,
აქ ბატონები მობრძანდნენ, იაენანინაო,
შვიდი და-ძმანი დადიან, იაენანინაო,
შვიდ სოფელს მოეფინენო, იაენანინაო,
შვიდი კარავი დასცესო, იაენანინაო,
მობრძანდნენ და გაგვახარეს, იაენანინაო,
ია და ვარდზე იარეთ, იაენანინაო,
თქვენს გზასაც გაუხარია, იაენანინაო,
გახარებული გვამყოფე, იაენანინაო.
ბატონების მამიდასა, იაენანინაო,
ქვეშ გავუშლით ხალიჩასა, იაენანინაო,
ორხუასა და ქეჩასა, იაენანინაო;
ბატონების მამიდასა, იაენანინაო,
ჩალხის აკვანი უდგასო, იაენანინაო,
შვი უწევს ბატონიშვილი, იაენანინაო,*

*ურქმევეია ლევანიო, იაენანინაო,
მარგალიტის მტევანიო, იაენანინაო,
დიბის საბანი უხურავს, იაენანინაო,
ატლასის არტახები აქვს, იაენანინაო,
მარგალიტის ჩანჩხურაო, იაენანინაო,
არწვესო ბატონიშვილი, იაენანინაო,
ზედ უსხედან ბატონები, იაენანინაო,
დასძახიან ნანასაო, იაენანინაო.
ბატონების ბალშიაო, იაენანინაო,
მუხას ვაშლი ასხიაო, იაენანინაო,
ზედ ბულბულები სხედანო, იაენანინაო,
დასძახიან ნანასაო, იაენანინაო,
ია, ნანა, ვარდო, ნანა, იაენანინაო,
იასა და ვარდსა ვკრეფო, იაენანინაო,
ბატონების გზაზე ვფენო, იაენანინაო.*

ქართლში ბატონებს ოჯახიდან 25 დღის შემდეგ გაისტუმრებდნენ. ამ დღისათვის ქალებს აცხობდნენ და უბნის ქალებს იწვევდნენ, აქვე იყვნენ ოჯახის წევრი მამაკაცები. აკეთებდნენ აგრეთვე „ბატონების დედოფალს“, რომელსაც თეთრი ტანსაცმლით შემოსავდნენ და ბატონების სუფრაზე დადებდნენ, შემდეგ კი ბარბარეს ხატში წაიღებდნენ.

სასიამოვნო გარემო, ლამაზი სათამაშოები, მორთული ბინა, სიმშვიდე და ალერსი ავადმყოფზე კარგად მოქმედებდა. ლოცვა და ლოცვისმაგვარი სიმღერა კი მას კეთილგანწყობას უქმნიდა და გამოჯანმრთელდებოდა.

გურიაში ყველიერის ორშაბათს, ხოლო ქართლში, მთიულეთ-გუდამაყარსა და ხევში ყველიერის კვირას ან დიდმარხვის ორშაბათს ყვავილობას ანუ ყვავილბატონების დღეს აღნიშნავენ. ვისაც ეს ბატონები არ ჰქონდა მოხდელი, საქმიანობა ეკრძალებოდა. ხევსურების რწმენით, თუ ოჯახში ყვავილბატონებიანი ავადმყოფი იყო, შინ არ საქმიანობდნენ, სიმშვიდესა და სისუფთავეს იცავდნენ. ავადმყოფი თუ შეწუხდებოდა, დედა ან ახლობელი გარს შემოუვლიდა და იტყოდა:

— ღმერთო, ჩემი თავი ააფარეო.

ასევე იქცეოდნენ თუშეთში. იქ, მსგავსად სხვა კუთხეებისა, ყვავილბატონებიან ავადმყოფს ჩონგურის დაკვრითა და ტკბილი სიმღერით ართობდნენ. იქაც უქმობდნენ, მხოლოდ თითისტარზე ართავდნენ — ეს ანგელოზს უხარიაო.

ოჩხარი

ოჩხარი ნივთიერი ურთიერთდახმარების ერთ-ერთი ფორმა იყო ძველ საქართველოში. მას აწვობდა გაღარიბებული ოჯახი, რომელსაც ცხვარი გაუწყდებოდა ან საქონლის დანაკლისი მოუვიდოდა. ოჩხარის მომწყობი გამართავდა ნადიმს, რომელზეც მეზობელ-ნათესავებს და ნაცნობ-მეგობრებს პატივებდა. ოჯახიდან ოჩხარზე მხოლოდ ერთი კაცი მიდიოდა. სუფრას დეკანოზი დალოცავდა. ნადიმის მსვლელობისას თამადა ან მასპინძელთან დაახლოებული კაცი გამოაცხადებდა, თუ მოწვეული სტუმრებიდან ვინ რა საშუალებით დაეხმარებოდა მასპინძელს.

— ესა და ეს კაცი ოჯახს ათი ცხვრით შეეწიაო! — გამოაცხადებდა იგი.

— ღმერთმა ააშენოსო! — პასუხობდა ყველა.

მთიან ადგილებში ოჩხარს უმეტესად მეცხვარეები აწვობდნენ ცხვრის შესაგროვებლად. იმართებოდა აგრეთვე თივის ოჩხარი და პურის ოჩხარი. სტუმრებს დამატებით მოჰქონდათ ყველი, ერბო, ფქვილი, მატყლი და სხვა, ხოლო შეპირებული საქონელი მეორე დღეს მიჰყავდათ მასპინძელთან.

ოჩხარს ზოგჯერ სოფლის თავკაცები მართავდნენ რომელიმე მოსახლის დასახმარებლად. ოჯახს ოჩხარის მოწყობა წელიწადში მხოლოდ ერთხელ შეეძლო. მდიდარი ოჯახი ოჩხარის მოწყობას არ იკადრებდა.

რაჭასა და ზემო იმერეთში ოჩხარს საერთო ხარჯით გამართულ ღვინის ეძახდნენ. ოჩხარსვე უწოდებდნენ რაჭაში გოგო-ბიჭების საღვინოდ შეკრებას.

დახმარების მიზნით ოჩხარის მოწყობას არც თავადები და აზნაურები უკადრისობდნენ. მეტად მშვენიერი თქმულება არსებობს ქართლელი თავადის მიერ გამართული ოჩხარის შესახებ. მას დაუპატიჟნია საქონლის პატრონები. მოსულან თავადები, აზნაურები და გლეხები. ყველანი თავიანთ საკადრის ადგილას დაუსხამთ სუფრაზე. ბოლოს საძოვრიდან მომავალი, ძველმანებით შემოსილი ერთი გლეხი სწვევიათ, რომელიც სუფრის ბოლოში უპატივცემლოდ დაუსვამთ. ჩამოუვლია კაცს და უკითხავს სტუმრებისათვის:

— აბა, ვინ რას შეაწევთ თავადიშვილსო?

ყველას თავისი ქონებისდა კვალად შეუწყვნიან: ზოგს — ხუთი ცხვარი, ზოგს — ათი, ზოგს — თორმეტი და ასე შემდეგ.

ბოლოს გამომცხადებელი მისულა სუფრის ბოლოში უპატიოდ დასმულ გლეხთანაც და დაცინვით უკითხავს:

— აბა, შენ რაღას აჩუქებ ჩვენს მასპინძელსო?

გლეხი წამომდგარა, თავადებისაკენ ამაყად მიბრუნებულა და ომახიანად დაუწვია:

*განა არ იცი, ბატონო,
კვერნაკი დიდი მთა არი,
სამასი სული ძროხა მყავს,
იმის ხბორები სხვა არი.
ხუთი ათასი ცხვარი მყავს,
იმის ბატკანი სხვა არი.
ექვსასი სული ღორი მყავს,
იმისი გოჭი სხვა არი.
ძმა და ძმისწული ცხვარში მყავ,
მოჯამაგირე სხვა არი,*

სამოცი სული მწეემსი მეავ,
მოშელავათე სხვა არი.
სამოცი სული ძაღლი მეავ,
პარკის გოშია სხვა არი.
ას ცხვარსა მენაც გაჩუქებ,
როგორც მუნია თხა არი.
ბოლოშიც კარვად მოვილხენ,
ვითომ თავს ჯდომა რა არი?!

ასე შეარცხვინა თურმე გლეხმა თავადები, რომლებსაც იგი უქონელი ეგონათ.

ლექსიკონი

აკიდო — ვაზის მოკლედ აჭრილი, წვეილმტეენიანი რქა.
ალავერდი — მონასტერი კახეთში.
ალავერდობა — ქრისტიანული დღესასწაული, რომელიც ეწყობა ალავერდის მონასტერში მოსავლის აღების შემდეგ.
ამალა — მაღალი თანამდებობის პირის მხლებლები.
ამალღება — ქრისტიანული დღესასწაული, აღინიშნება აღდგომიდან მე-40 დღეს, როცა მკვდრეთით აღმდგარი იესო ქრისტე ზეცაში ამალღდა.
ანგელოზი — ციური არსება, ღვთის მოციქული, შუამავალი ღმერთსა და ადამიანს შორის.
არიფანა — საერთო ხარჯით გამართული ნადიმი.
არული — შეძახილი ჭიაკოკონობის დროს მანვე სულების დასაფრთხობად.
ასკანა — სოფელი გურიაში.
ატლასი — აბრეშუმის პრიალა ქსოვილი.
აღება — მარხვის შემოსვლის წინაღვე. ვველიერის აღება, ხორციელის დაურწყება — ვველიერის წინაღვე. დიდი აღების დღე, — დიდი მარხვის წინაღვე.
ავერიალებს — აბრიალებს (თვალებს).
ახო — საყანედ გაკაფული ტყე.
ბაგა — საკვების ჩასაყრელი დაბმული საქონლისათვის.
ბაზიერი — ქორ-შეყარდენტო სანადიროდ დამგემველი.
ბაზიერთუხუცესი — ბაზიერთა უფროსი მეფის კარზე.
ბაზმა — ზეთის პატარა სანათი. დამტვრეული ნიგოზის ანთება სახადით აუადმყოფისათვის.
ბაკი — საქონლის დასამწყვედვეი გადაუხურავი ადგილი. ზოგ კუთხეში აღნიშნავს ეზოს.
ბანი — დატკეპნილი მიწის ბრტყელი სახურავი სახლისა.
ბარაქა — დიდი მოსავალი, ზვავი.
ბასილა — საახალწლოდ გამომცხვარი პური კაცის სახით ან შხის, მთვარის, ხორბლის, ღვინის, სიმინდის და სხვათა გამოსახულებით. მომდინარეობს ქრისტიანული ეკლესიის დიდი მამის წმინდა ბასილისგან.
ბაძგი, ჭყორი — მარადმწვანე ბუჩქი, იკეთებს თეთრ ყვავილს, ისხამს მოშავო წითელ კურკიან ნაყოფს, გავრცელებულია ჩვენს ტყეებში.
ბახვი — სოფელი გურიაში.
ბედელი — პურეულის, სანოვანისა და ხილის შესანახი ნაკებობა.
ბზე — პურეულის ნამჯის ნალექი.
ბუდეშური — ადრეული ვაზის ჯიში, ისხამს მკრთალი მწვანე ფერის მოგრძომარცვლიან ტკბილ ყურძენს.
ბურბუშელა — შალაშინით ათლილი თხელი შრე მერქნისა, მეტწილად დახვეული.
ბჭე — დიდი კარი, შესასვლელი.
განატეხი — სარიტუალო ნამცხვარი.
გაფურჩქნა — გამლა, ვაზისთვის ზედმეტი ფოთლებისა და შტოების მოცლა.

გვალვა — ხანგრძლივი უწვიმოება და დიდი სიციხე.
გურიჭა — მრგვლად დახვეული ნართი.
გიდელი — ტკეჩით მოწნული პატარა ჭურჭელი, გურიასა და ქვემო იმერეთში მოგრძო, პირგანიერი და ძირწერილი მაღლარიდან ყურძნის ძირს ჩამოსაშვებად.
გობი — დიდი ზომის ამოთილილი ხის ჭურჭელი.
გოდორი — წნელით ან ტკეჩით მოწნული მოზრდილი მაღალი ჭურჭელი.
გონჯა — ძონძებში გახვეული, ერთმანეთზე ვჯარედი-ნად დამაგრებული ორი ჯოხი ადამიანის ფორმისა ან თიხის თოჯინა, დაჰქონდათ კარდაკარ გონჯაობის დროს.
გონჯაობა — გვალვის დროს გონჯათი ხელში კარდაკარ სიარული და ვედრება წვიმის მოსაყვანად.
გომია — პატარა ძაღლი.
გრძნეული — ჯადოქარი, მისანი, კუდიანი.
გუდა — ცხვრის, თხის ან ხბოს ტყავის პარკი.
დაუთარი — დიდი ზომის რვეული სხვადასხვა ხასიათის ანგარიშის ჩასაწერად.
დაირა — ხის რკალზე ცალ მხარეს ტყავადაკრული საკრავი, რომელსაც ხელის თითების ცემით უკრავენ.
დარი — უავდრო, მზიანი ამინდი.
დასტური — ხატის მსახური ფშავ-ხვესურეთში, რომელსაც ლუდის ხარშვა და დეკანოზის დახმარება ევალებოდა.
დედაბოძი — ძველი ქართული სახლის — დარბაზის შუაში მდგარი მთავარი ბოძი, რომელზედაც მთელი სახურავია დაყრდნობილი.
დეკანოზი — ქართული ქრისტიანული ეკლესიის უფროსი მღვდელი; ხატის მსახური საქართველოს მთიანეთის ზოგ კუთხეში ძველად.
დიბა — ფარჩა, ძვირფასი ქსოვილი.
დიდო, დიდოელი — დაღესტანში შემავალი კუთხის, დიდოეთის მცხოვრები.
დოვლათი — ქონება, სიმდიდრე, სიუხვე, ბარაქა.
დოლი — ცხენების შეჯიბრება ჭენებაში.
დუდუკი — ჩასაბერი საკრავი, ხის ან ლერწმის მილი.
დუშმანი — მტერი.
ენდრო — მრავალწლოვანი ბალახოვანი მცენარე, იკეთებს მოყვითალო ყვავილს, აქვს შავი წვნიანი ნაყოფი. მისი ფესვებიდან წითელ საღებავს აკეთებენ.
ერდო — სახლის ბანში შუაცეცხლის თავზე ამოჭრილი ადგილი, რომელსაც საკვამურისა და სარკმლის დანიშნულება ჰქონდა.
ეშმაკი — ბოროტი, ავი სული, სატანა, მაცდური.
ზარბაბი — აბრეშუმის ძვირფასი ქსოვილი.
ზიზილა — დაბალი, ლამაზი მცენარე, უფოთლო ღეროზე აქვს პატარა თეთრი ან მოწითალო ყვავილები, ყვავის მთელი ზაფხული.

ზურნა — აღმოსავლური ჩასაბერი საკრავი.
თასი — ფიალა, ჯამის ფორმის სასმისი.
თემი — გეოგრაფიულ-ეთნიკური ნიშნის მიხედვით ერთად მცხოვრები მოსახლეობა, რამდენიმე სოფელი.
თითა — თეთრყურძინანი ვაზის ჯიში, ისხამს მსხვილ და მოგრძომარცვლებიან მტევანს.
თითისტარი — თავსა და ბოლოში წვრილი, ქვედა ნაწილში გამსხვილებული ჩხირი, რომლის ბზრიალით ძაფს ართავენ.
თოხიტარა — იგივეა, რაც ბოლოქანქარა.
იალალი — მთის საზაფხულო საძოვარი.
იოანე ნათლისმცემელი — დიდი ქრისტიანული წმინდანი, რომელმაც იწინასწარმეტყველა იესო ქრისტეს მოვლინება და მონათლა იგი იორდანეს წყალში.
კალათი — ტკეჩით დაწული სახელურიანი ჭურჭელი.
კალო — მოსუფთავებული და დატკეპნილი მომრგვალო ადგილი პურეულის ძნის გასალეწად.
კვერი — პურის სალქეი იარაღი, რომელიც წარმოადგენს წინისაკენ თანდათან დავიწროებულ და თავაწეულ ფართო, სქელ ფიცრს, რომელსაც ძირზე კაჟის ნატეხები აქვს ჩასმული. მასში ხარებს აბამდნენ და კალოზე ატარებდნენ.
კერა — ცეცხლის დასანთები ადგილი მიწის ნიადაგზე ან ამ ადგილას დადებული თლილი ქვა, რომლის წინაც ცეცხლი ანთია.
კვერი — პატარა ბრტყელი, მრგვალი პური.
კვერნაკი, კვერნაქი — მთა, ქედი შიდა ქართლში.
კიჭები — კბილები.
კოკა — წყლის საზიდი დიდი ზომის თიხის ჭურჭელი.
კოდი — ხის დიდი ჭურჭელი, გაკეთებული გულამოღებული მორისაგან, იხმარება მარცვლეულის, ფქვილის, რძის ნაწარმის შესანახად.
კორკოტი — ნაყვით კანგაცილილი ხორბალი, რძეში ან წყალში მოხარშული და ერბოთი ან ნიგეზით შეზავებული.
კუბდიანი, კუბდარი — პური, რომელშიც ხორცი ან ჩართული.
კუდიანი — ავი სული, ეშმაკი, გრძეული, ჯადოსანი ქალი.
კურთხევა — სასულიერო პირის მიერ დალოცვა ჯვრის გადასახვით.
ლაშხეთი — თემი ქვემო სვანეთში.
ლეკი — დაღესტნის ხალხების (ხუნძების, ლაკების, ლეზგების და სხვათა) საერთო სახელი.
ლიტანია — საყოველთაო ლოცვა, რომლის დროსაც ეკლესიას გარს უვლიან. იმართება დიდი დღესასწაულების დროს.
მაენებელი — მაენე სული, ეშმაკი.
მარანი — ღვინის დასაყენებელი და შესანახი ადგილი.
მარგვლა, გამარგვლა — გაწმენდა სარეველა მცენარეებისაგან.
მარიამობა — დიდი ქრისტიანული დღესასწაული, ღვთისმშობლის მიძინების დღე, აღინიშნება აგვისტოში.
მარხვა — სარწმუნოებრივი წესი, რომლის დროსაც

იკრძალება ხორცეულისა და რძის ნაწარმის ჭამა.
მაფრამი — სქელი ქსოვილისაგან შეკერილი ტომარა ლოგინისა და ტანსაცმლის გადასატანად.
მდგნალი — დაბალი ხე ტირიფის გვარისა, აქვს ქვემოდან თეთრი ბეწვით შემოსილი ფოთლები, იკეთებს პატარა ბუსუსოვან ყვავილებს, ყვავის ფოთლების განვითარებამდე.
მეჯინბე — საჯინბოში მომუშავე, ცხენების მოძვლელი.
მეჯინბეთუხუცესი — მეჯინბეთა უფროსი მეფის კარზე.
მირქმა, მიგებება — ქრისტიანული დღესასწაული თებერვალში. დაბადებიდან მე-40 დღეს იესო მიიყვანეს იერუსალიმის ტაძარში, სადაც დახვდათ მოხუცი სიმონი, რომელმაც იცნო ყრმა მესია და გულზე მიიკრა იგი.
მოარული — გადამდები სენი.
მოოხება — დარდის, მწუხარების, სევდის გაქარვება.
მოჯამაგირე — დაქირავებული მუშა.
მუგუზალი — ცეცხლმოკიდებული მუშა.
მურყვაში — კომკი სვანურად.
მუშკი — მძაფრი სუნის მქონე ნივთიერება.
ნალია — სასიმიდღე.
ნათლისღება — მართლმადიდებლური საეკლესიო დღესასწაული — ქრისტეს მონათვლა. აღინიშნება იანვარში.
ორშიმო — აყიროსაგან გაკეთებული გრძელტარიანი ჭურჭელი ქვევრიდან ღვინის ამოსაღებად.
ორხუა — ხალიჩა.
პარხალი — სოფელი და მხარე სამხრეთ საქართველოში, ტაო-კლარჯეთში. ამჟამად თურქეთის შემადგენლობაში.
რიონი — მდინარე დასავლეთ საქართველოში.
რიტუალი — სარწმუნოებრივი წეს-ჩვეულება.
როდინი — საოჯახო ხელსაწყო, ნიგოზისა და სხვათა დასანაყად.
როკაპი — ჯადოქრების, კუდიანების უფროსი.
საბუდარი — შინაური ფრინველის ბუდე.
სალამური — ლერწმის ან ხის ჩასაბერი ხალხური საკრავი.
სამაია — ქალების ფერხული.
საფუარი — დამყავებული პურის ცომი, რომელსაც ახალ ცომში ურევენ ასაფუებლად.
საწნახელი — ყურძნის საწური დიდი გრძელი ჭურჭელი ხისა ან ქვითკირისა.
სახადი — გადამდები დაავადება, რომელიც ერთხელ მოხდის შემდეგ აღარ ემართებათ.
სახენელი — ხვნისთვის განკუთვნილი ხის ან რკინის იარაღი.
სახლობა — ოჯახი, ოჯახის წევრები, ჯალაბობა.
საჯინობო — ცხენების სადგომი.
სტვირი — ხალხური ჩასაბერი საკრავი დამზადებული მცენარის ღრუ ღეროსაგან და გუდისაგან.
სურო — მარადმწვანე მცოცავი მცენარე, რომელიც ემაგრება ხეებზე.

ტაბიკები — უღელში წყვილ-წყვილად ჩაყრილი თავ-
მსხვილი ჯოხები ხარების შესაბამელად.

ტაბლა — ტაბაკზე, ხონჩაზე დაწყობილი საჭმელ-
სასმელი.

უმძრახად — სიტყვის უთქმელად.

უმძრახი წყალი — რაიმე წეს-ჩვეულებასთან დაკავშირე-
ბით დილას სიტყვის უთქმელად აღებული წყალი.

უპატიოდ — პატივის გარეშე, უპატივცემლოდ.

უქმე — დღე, როდესაც არ საქმობენ.

უღელი — გათლილი ხე წყვილი ხარის ან კამეჩის
ქედზე დასადგმელი ურემში შესაბამელად.

ფანდური — ქართული ხალხური სამსიმიანი საკრავი.

ფარდაგი — მსხვილი მატყლის ძაფის ქსოვილი.

ფარები — ცხვრის საზამთრო სადგომი.

ფელამუში — ყურძნის ტკბილისა და ფქვილისაგან
ღუღილით გაკეთებული ფაფისებრი საჭმელი, თათარა.

ფერხისა — ერთგვარი ძველებური ჯგუფური ცეკვა.

ფერხული — ქართული ჯგუფური ცეკვა, ხელ-
ჩაკიდებული მოცეკვავენი წრეს უვლიან და მღერაინ.

ფუძის ანგელოზი — სახლის ან კერიის მფარველი
კეთილი არსება, ანგელოზი ან მისი მსგავსი, სალოცავად
მიღებული და სიკეთის მომტანი, რომელიც იფარავს
სახლს, იქ მცხოვრებთა ჯანმრთელობას, ბარაქასა და
დოვლათს.

ქეჩა — ნაბადი.

ქრისტეშობა — ქრისტეს დაბადების დღესასწაული.

ღვლერჭი — დაგრებილი წნელი.

ღომი — პურული მცენარე, ამ მცენარის მარცვლისაგან
დამზადებული ფაფის მსგავსი საჭმელი.

ყაბახი — სამიზნედ დადგმული თასი, რომელსაც
ისარს ესროდნენ.

ყველიერი — დიდმარხვი წინა კვირა, როცა რძე და
მისი ნაწარმი იჭმევა.

შაირი — სახელდახელოდ თქმული ლექსი.

შარფი — ყელზე მოსახვევი გრძელი ქსოვილი.

შეყელვა — ვაზის სარზე მიკვრა.

შინაური მეკვლე — ოჯახის წვრი, რომელიც გარეთ გადის
ხონჩით და შემოსვლისას ულოცავს სახლობას ახალ წელს.

შიოს მარანი — უღვეველი სიმდიდრე, დიდი ქონება,
სიუხვე. VI საუკუნეში საქართველოში ქრისტიან-
ობის განსამტკიცებლად ასურეთიდან იოანე ზედა-
ზნელის მეთაურობით ცამეტი ასურელი მამა მოვი-
და. ერთმა მათგანმა, წმინდა შიომ, მცხეთის ზემოთ,
ძვევის პირდაპირ, მტკვრის მარცხენა მხარეს, მღვიმე-
ში მონასტერი დააარსა. შემდგომში შიოს მღვიმელი

წოდა, ხოლო მონასტერს შიო მღვიმელისა. მონას-
ტერში შიოს მარანიც ჰქონია. მისულ მლოცველებს
უმასპინძლებოდა კიდევ, ღვინოს ასმევედა. ლეგენდის
თანახმად, ქვევრებს ღვინო მოაკლდებოდა თუ არა,
მაშინვე პირამდე ივსებოდა. აქედან გამოთქმა „შიოს
მარანი“ უღვეველი, უხვი, დიდი ქონების სინონონიმად
იქცა.

შურდული — ქვის სასროლი იარაღი.

ჩანჩხურა — ასხმული მძივი.

ჩიხტიკოპი — თავზე დასადები რკალი, რომელზედაც
თავსაკრავია გადაკრული.

ჩონგური — ქართული ხალხური ოთხსიმიანი საკრავი.

ჩხავერი — მოგრძობტევენიანი ვაზის ჯიში, იცის
საუკეთესო ღვინო, გაურცელებულია გურიასა და
აჭარაში.

ცხავი — საცრის მსგავსი ხელსაწყო, რომლითაც
ხორბალს წმენდენ კილის, ბზისა და მისთანათაგან.

ძეძვი — ეკლებიანი დატოტვილი ბუჩქი.

წული — შვილი.

წყალკურთხევა — კურთხევა ნათლისღების დღეს,
ნათლისღება.

ჭიბონი — იგივეა, რაც გუდასტვირი.

ჭრაქი — ნავთის ჩასახმელი ჭურჭლისა და
პატრუქისაგან შემდგარი გასანათებელი მოწყობილობა.

ჭყონდიდელი — მწიგნობართუხუცესი, მთავარი ვეზირი
საქართველის მეფის კარზე შუა საუკუნეებში.

ჭყორი — იგივეა, რაც ბაძვი.

ხალამი — იგივეა, რაც დერგი, თიხის ჭურჭელი.

ხარის ქელი — კისერი, უღლის დასადები ადგილი.

ხატი — ღვთაების ან წმინდანის მხატვრული
გამოსახულება ან ღვთაების სამყოფელი სალოცავი
ადგილი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიან მხარეებში.

ხატის ყმა — ხატს დამორჩილებული მამაკაცი
აღმოსავლეთ საქართველოს მთიან მხარეებში.

ხევისბერი — მთავარი მღვდელმსახური ხატში.

ხმიადი — უსაფუეროდ გამომცხვარი პური.

ხონჩა — მოგრძო ტაბაკი, რომელზედაც სანოვაგეს
აწყობენ.

ხურჯინი — ორთვლიანი ნაქსოვი ჩანთა, მხარზე ან
ცხენზე გადასაკიდებელი.

ჯაგანი — გრძლად ასხმული ყურძნის მტევნები.

ჯირითი — ცხენის ჭენება.

პიში — საზეიმო სიმღერა ან ღვთაების სადიდებელი,
საგალობელი.

პოოპუნა — შემახილი მომკელთა სიმღერაში.

ნინო აბაკელია, ქეთევან ალავერდაშვილი, ნინო ღამბაშიძე, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, 1991 წ. ნინო აბაკელია, სიმბოლო და რიტუალი ქართულ კულტურაში, 1997 წ.

არჩილი, საქართველოს ზნეობანი. თეიმურაზ მეორე, დღისა და ღამის გაბაასება, 1976 წ.

ვერა ბარდაველიძე, აგუნა-ანგურა, ძველის ძეგობარი, № 16, 1968 წ.

ვერა ბარდაველიძე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I, 1939 წ.

ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, 1941 წ.

ნელი ბრეგაძე, ბერიკაობის ისტორიის შესწავლისათვის, მაცნე, 1980 წ.

ნელი ბრეგაძე, მთის მიწათმოქმედება დასავლეთ საქართველოში, 1969 წ.

თამაზ ბიბილური, წელიწადის დრონი, 1989 წ.

თეიმურაზ გვიმრაძე, ძველნახეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო რელიგიური დღესასწაულები კახეთის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, 1999 წ.

თეიმურაზ გვიმრაძე, მესაქონლეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო რელიგიური დღესასწაულები კახეთის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, 1999 წ.

იაკობ გოგებაშვილი, საგანძური, 1982 წ.

გიორგი გოცირიძე, ხევწერილას ჩანაწერები, საერთაშორისო კონფერენცია „ტაო-კლარჯეთი“, მასალები, 2010 წ.

ზაქარია ედილი, საინგილო, 1997 წ.

ეთნოგრაფიული წერილები სვანეთზე, 1973 წ.

ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი, 1987 წ.

მ. ვანილიძე, ა. თანდილავა, ლაზეთი, 1964 წ.

ფიქრია ზანდუკელი, ქართული აკვნის ლექს-სიმღერები, მაცნე, № 2, 1964 წ.

ზურაბ თანდილავა, შუამთობის ტრადიციები და ფოლკლორი, 1980 წ.

ექვთიმე თაყაიშვილი, 1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში, 1960 წ.

ნინო თოფურია, ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფის ისტორიიდან (ძველნახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები), 1984 წ.

გაზეთი „კავკაზი“, № 25, 29 მარტი, 1850 წ.

გაზეთი „კავკაზი“, № 11, 9 თებერვალი, 1851 წ.

ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ლამპრობის სულიერი შინაარსისათვის, ჟურნალი „რელიგია“, № 11-12, 1998 წ.

არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, 1991 წ.

ანდრო ლეკიაშვილი, შენ ხარ ვენახი, 1972 წ.

გიორგი ლეონიძე, ნატურის ხე, 1990 წ.

ლექსო არ დაიკარგები (ქართული ხალხური პოეზია), 1985 წ.

მზია მაკალათია, წყლის კულტის გადმონათობები

შიდა ქართლში, შიდა ქართლი (ეთნოგრაფიული გამოკვლევა), 1987 წ.

სერგი მაკალათია, ახალწელიწადი საქართველოში, 1927 წ.

სერგი მაკალათია, ხევსურეთი, 1984 წ.

სერგი მაკალათია, ფშავი, 1985 წ.

სერგი მაკალათია, მთიულეთი, 1930 წ.

სერგი მაკალათია, თუშეთი, 1983 წ.

სერგი მაკალათია, მთის რაჭა, 1987 წ.

სერგი მაკალათია, ხევი, 1934 წ.

სერგი მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, 1992 წ.

სერგი მაკალათია, მესხეთ-ჯავახეთი, 1957 წ.

სერგი მაკალათია, ატენის ხეობა, 1957 წ.

სერგი მაკალათია, ლიახვის ხეობა, 1971 წ.

სერგი მაკალათია, ქსნის ხეობა, 1969 წ.

როინ მალაყმაძე, ლიგანის ხეობა, 2008 წ.

მასალები გურიის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1980 წ.

მასალები თუშეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1967 წ.

მასალები იმერეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1978 წ.

მასალები ლეჩხუმის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1985 წ.

მასალები მესხეთ-ჯავახეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1972 წ.

მასალები სამეგრელოს ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1979 წ.

მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, VII, 1955 წ.

მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, XII-XIII, 1963 წ.

მასალები სვანეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1970 წ.

ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, I, 1964 წ.

ჯუნის ონიანი, სვანური მურყვამობა-კვირიაობა, მაცნე, № 3, 1969 წ.

ალექსი ოჩიაური, ქართული ხალხური დღესასწაულები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ფშავი), 1991 წ.

ალექსი ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, ხევსურეთი, I, 1988 წ.

ალექსი ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, ხევსურეთი, II, 2005 წ.

ჯულიეტა რუხაძე, ქართული ხალხური დღესასწაული, 1966 წ.

ჯულიეტა რუხაძე, ეთნოგრაფიული გულანი, 2003 წ.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ყოფა და კულტურა, VI, 1978 წ.

- თედო სახოკია, მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი), 1950 წ.
- სოსო სტურუა, ბერობანა შავშეთში, ჟურნალი „ფუძე“, № 2, (16), 2008 წ.
- კვირიკე სუბელიანი, ხალხური დღეობა ლამპრობა, გაზეთი „მადლი“, № 4, 10 მარტი, 1992 წ.
- ტაო-კლარჯეთი, საერთაშორისო კონფერენცია, მასალები, 2010 წ.
- პეტრე უმიკაშვილი, ახალი წელი ქართლში, ხალხური სიტყვიერება, ტ. IV, 1964 წ.
- ლევან ფრუიძე, მევენახეობა და მეღვინეობა საქართველოში, წ. I, რაჭა, 1974 წ.
- ლევან ფრუიძე, ყოფა და ტრადიციები, 1981 წ.
- ლევან ფრუიძე, რაჭა ეთნოგრაფის თვალთ, 1986 წ.
- შუშანა ფუტყარაძე, ჩვენებურების ქართული, 1993 წ.
- ქართული ხალხური პოეზია, ტ. V, საწესჩვეულებო ლექსები, 1976 წ.
- ქართული ხალხური პოეზია, ტ. VII, საყოფაცხოვრებო ლექსები, 1979 წ.
- ქართული ხალხური პოეზია, ტ. VIII, საყოფაცხოვრებო ლექსები, 1979 წ.
- ქართული ხალხური პოეზია, ტ. IX, საყოფაცხოვრებო ლექსები, 1981 წ.
- ქართული ხალხური პოეზია, ტ. X, შრომის ლექსები, 1983 წ.
- ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. 1, პოეზია, 1975 წ.
- ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. 2, პროზა, 1991 წ.
- ქვემო ქართლი (ეთნოგრაფიული გამოკვლევა), 1990 წ.
- ნინო ღამბაშიძე, ახალწლის დღეობათა ციკლი აღმოსავლეთ საქართველოში (ერწო-თიანეთი), 2004 წ.
- ანა ლვინიაშვილი, ნარკვევები ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიიდან, 1979 წ.
- ვახტანგ შამილაძე, ალპური მესაქონლეობა საქართველოში, 1969 წ.
- ნუგზარ შატაიძე, პურის მოთხრობა, 1998 წ.
- ნელი ჩართოლანი, სვანური ტექსტები და ლექსიკა, ბალსზემოური კილო, 2003 წ.
- მიხეილ ჩიქოვანი, ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია, 1956 წ.
- გიორგი ცოცანიძე, გიორგობიდან გიორგობამდე, 1990 წ.
- აკაკი წერეთელი, ჩემი თავგადასავალი, 1990 წ.
- აპოლონ წულაძე, ეთნოგრაფიული გურია, 1971 წ.
- ივანე ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, 1928 წ.
- ივანე ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. I, 2012 წ.
- ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ.
- მოსე ჯანაშვილი, საინგილო, 1996 წ.
- დიმიტრი ჯანელიძე, ქართული თეატრის ხალხური საწყისები, წ. I, 1948 წ.
- დიმიტრი ჯანელიძე, ქართული თეატრის ისტორია, I, 1983 წ.
- ქეთევან ჭითანავა, მეგრული საწესო სიმღერა „შზე შინაო“, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული შტუდიები, II, 1985 წ.
- ლალი ჭინჭაღვიშვილი, კალანდობა გურიაში, ეთნოგრაფიული ძიებანი, 1988 წ.
- ლია ჭყონია, რთველი კახეთში, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ძიებანი, V, 2003 წ.

PUBLISHING HOUSE საბითუმბეჭდვა

saungeo@gmail.com

[facebook.com/saunje publishing](https://www.facebook.com/saunje-publishing)

Tel: 214 1 214; 239 55 87; 239 71 88

K36.549
4

ძველი ქართული ყოფის სურათები

წიგნში აღწერილია ქართული ხალხური დღეობა-დღესასწაულები და წეს-ჩვეულებები: ალილო, ახალი წელი, აგუნა, ლამპრობა, ჩიტიფაფობა, ძეობა, ბერიკაობა, ყეენობა, კოშკობა, ქონა, ნადი, გონჯაობა-ლაზარობა, შუამთობა, რთველი და სხვა.

აქ წარმოდგენილი რიტუალები, ხალხური ლექსები და წეს-ჩვეულებები ერის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის მთავარი შემადგენელი ნაწილია, რომლის დაცვის კონვენცია იუნესკომ მიიღო და მისი სიცოცხლისუნარიანობის უზრუნველყოფის მიზნით ითვალისწინებს ამ მემკვიდრეობის დაცვას, კვლევას, შენახვას, აღორძინებას და პოპულარიზაციას.

ეს კრებული გააცნობს ჩვენს ბავშვებს ძველი ქართული ყოფის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს – იმ დღეობებსა და წეს-ჩვეულებებს, რომლებიც უფრო მეტად აღამაზებდნენ, ახალისებდნენ და ამრავალფეროვნებდნენ ჩვენი წინაპრების ცხოვრებას.

Pictures of life in old Georgia

The book describes the most significant part of Georgian folk holidays and traditions that lasted for centuries. These traditions are key to understanding the lifestyle of previous generations. The rituals, mentioned in this collection of stories, teach us a lot about how people lived and celebrated certain events. Children and young adults played important role in these celebrations, thus it is important to explain their meaning to future generations.

The rituals, folk poems and customs, described in this book, represent the most vital part of non-material culture of the nation; they became the part of UNESCO World Heritage Convention, this means they will be protected and researched in order to preserve, revive and popularize.

The rituals that took part during celebrations were incredibly beautiful and attractive, thus they shouldn't be forgotten; on the contrary, we should study and use them in the process of bringing up our children.

წიგნი გამოიცა საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით

